

Тетяна Фролова

Казки в кошику

Казки

Львів
Видавництво «Край»
2007

ББК 84(4УКР)
Ф 91

Авторська редакція
Ілюстрації *Марії Василенької*

ISBN 966-547-235-6

© Тетяна Фролова, 2007
© Марія Василенька, іл., 2007

ЗАМІСТЬ ПРИКАЗКИ

Внучка Улянка, дівчинка з цікавими оченятами і двома тоненькими кісочками, питаеться у своєї бабусі Олени:

— Бабусю, а де ви ховаєте свої казки?

— Казки? — бабуся трохи розгубилася.

— Ну так. Коли ви мені їх не розповідаєте, то де вони сидять?

І не знайдешся відразу, що відповісти на таке Улянчине запитання. Але бабуся Олена — добра казкарка. І кому ж, як не їй, знати, куди ховаються казки, коли вона їх не розповідає своїй онуці.

— Як? А хіба ж ти досі не знаєш?

— Ні, — дівчинка аж пританьковує від цікавості, а разом з нею пританьковують дві тоненькі кісочки.

— Я знала одну бабусю, то вона свої казки в скриню ховала. А ви куди їх ховаєте?

Баба Олена була казкарка неабияка. Вже такі казки для своєї внучки розказувала, що часом і хтось з дорослих заслухається.

— І де ви, мамо, ті казки назбираєте? — питала її доня, Улянчина мама.

— Там самісінько, де брала ѹ для тебе, коли ти була маленька.

— Це було так давно, а я їх і досі пам'ятаю. Такі цікавені казки були. Невже ті самі?

— Та ні. Де там! За той час вже стільки нових казок народилося. Вони, як люди: народжуються, ростуть, а потім старіють. Але ніколи не вмирають.

— Бабусю, ну скажіть, куди ви ховаєте свої казки? Де вони відпочивають, коли ви їх не розказуєте?

— Це, Улянко, таємниця, але тобі я скажу.

— Я, бабусю, нікому-нікому не розкажу.

— Мої казки сидять у кошику.

— У кошику? У котруму? У вас же їх декілька.

— У найбільшому.

— А їм там не сумно? Їм не набридає сидіти у тому кошику?

— Ні, не сумно. Їх же там багато. А щоб їм було затишніше, я їх прикриваю рушником.

— І вони там сидять?

— І сидять, і сплять, а часом ідуть собі гуляти — і тоді кошик порожній.

— А потім повертаються?

— Так, звичайно. А часом і нову казку з собою приведуть, і вона також тут обживається.

— Ой, бабусю, як цікаво! А можна мені хоч крайчиком ока заглянути в той кошик?

— Ну... ти можеш заглянути, але їх побачити можна не завжди і не всім. Казки не дуже люблять, щоб їх даремно турбували. Вони можуть заховатися, зробитися невидимими. А може саме в той час вони пішли на прогулянку або в гості до інших діток.

— А може я так тихенько підкрадуся і загляну в той кошик. А раптом казки не встигнуть заховатися — і я їх побачу.

— Як хочеш, то спробуй.

Улянка навшпиньки підходить до кошика і заглядає в нього. Потім так само тихенько відходить.

— Бабусю, — каже дівчинка пошепки. — А там кіт. Він спить.

— От бачиш. Очевидно, він з якоїсь казки. Певно там в кошику є казка про кота.

— Але, бабусю, цей кіт дуже схожий на нашого Мурка.

— Можливо. А чому ти думаєш, що наш Мурко не з казки?

— Наш Мурко? А хіба таке може бути?

— Звичайно, що може. А ти ж як думала? Казки живуть поряд з нами, в кожній травинці і деревинці. Просто не кожен вміє їх бачити.

— А ви, бабусю, навчите мене бачити казки?

— Навчу, Улясю, неодмінно навчу.

— То сьогодні ви будете розповідати мені казку про того кота, що спить в кошику?

— Ні, про кота потім. Найперше я розповім тобі казку про літаючого хлопчика.

— А хіба хлопчики вміють літати?

— Виявляється, що інколи вміють. В казках.

— А де ж він, той літаючий хлопчик? Чому його нема в кошику?

— Полетів кудись. Та це нічого. Казку про нього я однак тобі розкажу.

— А про кота?

— А потім і про кота. А потім, може, ще про когось. Всьому свій час. А поки що слухай про літаючого хлопчика.

ЛІТАЮЧИЙ ХЛОПЧИК

Тітонька Ліда, як називали її діти, була скорше схожа на дівчину. Струнка, чепурна, з довгою косою, модно одягнена, вона вправно вела своє скромне господарство. Город у неї був чистенький, доглянутий, тому все у ньому квітувало, пишалося та й родило рясно.

Тітка Ліда недовго прожила зі своїм чоловіком. Всього кілька щасливих літ. А потім її спіткало страшне лихо: чоловік загинув у автокатастрофі. І молодиця залишилася сама. Найстрашніше було те, що не дав їй Бог дитинки: ні синочка, ні донечки. Це гнітило і смутило тітку Ліду. Взявши на руки чужу дитину, вона потім з жалем випускала її з рук. Вона залюбки грала з дітьми в теніс, затівала з ними всякі «лови» чи піджмурки. І діти любили її. Хоч чужі... Коли своїх немає. Чи хтось вдариться, чи в фарбу вляпається — мерщій до тьоті Ліди. Вона і допоможе, і заступиться, коли треба.

Та якось саме з нею і трапилася неймовірна чудернацька пригода. Тільки не кажіть, що такого не буває. В житті буває ще й не таке. Дива без чарівників. Тоді, скажете, що це за казка така, коли без чарівників? А то як вже собі хочете. Казка чи не казка, а трапилося.

Пішла якось тітонька Ліда під вечір на город, щоб таки ж капусту підлити. Коли дивиться, а в її капусті... дитя сидить, голісіньке. Хлопчик. Місяців йому десь шість чи сім. Сидить собі і не плаче. Зеленими листочками бавиться. Підбігла до нього, на руки взяла, а воно посміхається, агукає.

— Мое ж ти маленьке! Сонечко! Ластівочка моя! — примовляє тітонька Ліда. А воно їй:

— Агу! Агу!

А потім так чітко:

— Мама! Мама!

У молодиці аж слізози на очі навернулися.

— Ти ще такий манюсінький, а вже берешся розмовляти?

— Мама, — знову вимовив хлопчик.

— Що ж мені з тобою робити? В мене ж нічогісінько нема, — забідкалася тітонька Ліда. — Піду в магазин. Треба хоч щось купити. Одежинку якусь треба і візок. Добре, що тепер і в селі можна все купити без проблем.

Прикривши хустиною, занесла дитину до хати, а сама побігла в магазин. В селі — не в місті, люди одне одного знають. Коли побачили, що Ліда купує все для маленького, стали, звісно, цікавитися:

— Для кого так скуповуєтесь?

— Для себе, — відповіла з посмішкою.

— Вже є чи сподіваєтесь? — зачудовано питали її. Бо в селі люди до всього цікавого охочі.

— Є вже, є, — радісно посміхалася Ліда.

— І кого Бог послав?

— Хлопчика.

— Коли ж мали?

— Та сьогодні. У себе в капусті знайшла, — сказала її сама не могла повірити, що таке з нею трапилося. А якщо її самій важко було в таке повірити, то як би мали її повірити люди?

— Ну вже їй насмішили! Та ж тепер навіть дошкільнята знають, що дітей в капусті не знаходять, а що діти родяться.

— Я також те знаю, — раділа аж світилася молодиця. — Але я таки знайшла сьогодні в капусті хлопчика.

— Ото дива!

Зібрався натовп. Всім було цікаво. Всі конче хотіли знати, як це було, щоб понести ту новину по селу, неодмінно доклавши до неї щось і від себе. Без того ніяк не можна.

— Голеньке, кажете? А не чорне? Бо то цигани так вміють: підкинути, а коли підросте, ще й гроші вимагати.

— Ні, білюсінький. Гарнуній такий, оченята сині, розумні. Ви не повірите, так і сказав: «Мама!»

— Вже їй говорить?

— Отож, диво таке!

— А ви в міліцію заявляли?

— В міліцію? Ні. А навіщо?

— Аякже! Конче треба.

— Я ж у себе на городі знайшла — значить, моє. Куди ж я маю ще заявляти? Для чого?

— Е, ні, так не можна. Все треба документально оформити, щоб комар носа не підточив. Вам же його потім в школу віддавати. Треба обов'язково заявити.

— А як заберуть?

— Ну, це вже, як буде. Але заявити конче треба.

— Але чому ж воно голісіньке? — спитала котрась молодиця. — Отож вже якась безсовісна!

— Хто безсовісна?

— Та мати. Хтось же мусив його підкинути.

— Та ж певно. Не виросло ж воно і справді в капусті.

— Ой, людоњки, побігла я, — похопилася Ліда. — Він же там сам. Може й плаче. Та й поклавши покупки на візок, повезла його додому.

Діти, вивляється, все вже знали. Вони чекали на неї і перестріли біля її хати.

— Тітонько Лідо, покажіть свого хлопчика.

— Потім, потім. Зараз ще не можна.

— Ну чому не можна? Покажіть, тітусю.

— Зараз ми одягнемося, причепуримося і вийдемо до вас.

Серце їй у грудях калатало: ой, певно, вже сплакалося. Відчинила двері — тихо. Заглянула — а дитина спить собі, порозкидавши рученята і ноженята. Спить і у сні посміхається. І молодиці здалося, що це її рідне дитя. Вона відчула, як любить його, як хоче скорше вже взяти його на руки.

— Нехай спить, — сказала пошепки і легенько прикрила дитину своєю хустиною, аби де не взялася яка муха і не перебила дитині сон. Навіть тихенько заспівати колисанку не насмілилася, аби не збудити свого хлопчика.

— Нехай спить, — тихо сказала Ліда і вийшла з хати, щільно причінивши за собою двері.

— Лідо, як ви назвали свого хлопчика? — спитала сусідка, зустрівши якось Ліду з візочком.

— Артемком, — гордо так сказала Ліда.

— Гарне ім'я.

— Кожне ім'я для матері гарне, коли звикне. Бо це ж її дитя те ім'я носитиме. То як же ж воно може бути негарним?

— А як з усиновленням?

— Кепсько.

— А чого?

— Та, розумієте, щоб усиновити хлопчика, треба, щоб була заява, що його мати від нього відмовилася. А де ж ти ту матір знайдеш?

— Кинула дитину і затаїлася десь.

— Та хоч би вже таку заяву лишила, а то... як тепер її знайти?

— І ще й закон на її боці!

— А хлопчик славний. І спокійний, правда?

— А чого йому? Ситий, здоровенький, нівроку.

— Але як ви відважилися? Я б — нізащо.

— Але ж у мене на городі знайшлося. То куди ж його?

— Ну... дитячі будинки є для таких.

— Що ви! Хіба можна? Дитина потребує догляду, ласки. А що там у тих дитячих будинках? Бачила я. І не кажіть про таке, а то аж лячно. Воно ж ще зовсім маленьке. Йому потрібна мама. Правда, Артемку?

І хлопчик засміявся, замахав рученятами.

— Мама! Мама!

Ліда спинилася, щоб поцілувати свого синичка, свою втіху і розраду.
— Ну як його кудись віддати? Та нізащо в світі! Це мій хлопчик. І ніхто вже в мене його не забере.

Минав час, а Ліда так і не могла добитися усиновлення дитини: не було найважливішого документа — заяви матері про відмову від дитини. А тим часом Артемко ріс собі. Швидко почав ходити, любив бавитися конструктором. Це була дивовижна дитина. На його вік, коли його однолітки ще полюбляли бавитися всякими брязкальцями, Артемко вже мудрував, щоб скласти щось з конструктора. Мама Ліда з такого надивуватися не могла. Спершу сусідам хвалилася, яка незвичайна дитина її син, а потім і перестала. Злякалася, що, коли дійдуть такі чутки до тих, хто займається усиновленням, то їй ще важче буде здійснити ту формальність. Формальність, бо Артемко живе у неї, їй посміхається, до неї тягне рученята і її, а не кого іншого, називає мамою. Але ж треба все це довести до кінця, бо мусить дитина мати врешті-решт не лише ім'я, а й прізвище і всі відповідні документи. Це була така морока, що Ліда вже втратила надію її якось здолати. Вона вже не знала, що має робити. Дитині ж треба буде колись і до школи йти. А як без документів?

Був гарний погідний ранок. Йшлося вже до осені. Люди прибирави все з полів та з городів. Ліда вже впоралася на кухні і з хатньою роботою та й також збиралася йти на город, взявши з собою Артемка. Хлопчик вже бігав. Їй з ним не було важко, багато клопотів він їй не завдавав. Ліда, пораючись, перемовлялася з сином, увесь час щось йому говорила, а він їй відповідав і сміявся широко, як можуть і вміють сміятися тільки діти. Заховавшись за порічками, Артемко гукав:

— Ay, мама!

— Ay, Артемку, де ти?

І він виглядав зі своєї схованки і сміявся.

— Я тут.

І це була найкраща в світі розмова між матір'ю і сином. Найлюбіша розмова, що приносила втіху обом.

— Зараз ти поїсиш, і ми з тобою підемо на город.

— Ay, мама, де ти? — зрозумів хлопчик, яка весела гра на нього чекає на городі.

— Так, так, мій синичку. Ти будеш ховатися, а мама буде тебе шукати. А ще мама зірве тобі яблучко, червоне-червоне.

— Дай, дай яблучко.

— Дам. Тільки перше з'їж кашку. А коли підемо на город, я зірву тобі яблучко.

Хлопчик дуже добре розвивався. Лікарі навіть засперчалися щодо віку хлопчика. Але Ліду це не хвилювало. Нехай собі сперечаються, аби тільки її дитину не обтяжували всякими аналізами та щепленнями.

Загавкав собака. Ліда виглянула у вікно. До неї у ворота заходив якийсь чоловік з дівчинкою. Чимось вони привертали до себе увагу. Тільки чим? Ага, зрозуміла, своєю ходою. Чоловік ніби трохи підстрибував, а дівчинка чи то підстрибувала, чи підлітала над землею. Ліді навіть здалося, що дівчинка зовсім не доторкається до землі.

— Дивно. Чого їм тут треба? І хто вони такі? І що це в них за хода така? Та зараз побачимо. Аби тільки... Їж, їж, Артемку.

А невідомі йшли прямісінько до Лідиної хати. Ось і стук у її двері.

— Заходьте, — гукнула Ліда, а серце у самої чомусь зайшлося. Незнайомці увійшли. Спершу чоловік, а вже потім дівчинка, мила така, років семи. Привіталися. Мова з ледь помітним акцентом. Видно, що не українці.

— Сідайте, — запросила Ліда. Гість сів, а дівчинка відразу до Артемка. Посміхнулася до нього і хлопчик теж їй посміхнувся. Дівчинка протягнула до дитини руки.

— Каро, ти впізнав мене? Ну, іди до мене.

І Артемко, посміхаючись, побіг до дівчинки і вона взяла його на руки. Дівчинка пестила і голубила хлопчика, а той посміхався і перебирає її розкішне волосся. Ліда непорозуміло дивилася на все те і чекала якихось пояснень. Люди вони були симпатичні, але Лідине серце тривожно так озивалося на кожен порух прибулої дівчинки і її Артемка.

— Каро! Каро! — радісно щебетала дівчинка. — Ти не забув мене, не забув!

— Це Артемко, — тихо сказала Ліда.

— Я знаю, — засміялася дівчинка. — Але це його друге ім'я. У нас його звали Каро.

— Де це у вас? — майже вороже запитала Ліда. Вона сердито глянула на дівчинку.

Ліда майже ніколи не сердилася. Це тривога така велика її пойняла за долю хлопчика та й за свою власну.

— Де це у вас? — повторила Ліда своє запитання. Дівчинка запитально глянула на чоловіка.

— Тато це вам краще пояснить. Тату, чому ти мовчиш і змушуєш цю жінку даремно хвилюватися?

І нарешті заговорив чоловік:

— Дякую, доню. Ти права, моя розумниця.

І звернувся до Ліди.

— Я так захопився спогляданням такої милої картинки, як діти спри-

ймають одне одного, що забув про все на світі. Нам, дорослим, треба вчитися у дітей.

Ліда майже його не слухала і не вникала у те, про що говорив той чоловік. Його філософія Ліду якось не проймала. Її хвилювало зовсім інше. Хто вони, ті люди? І чого до неї прийшли? — ось що її непокоїло.

— Ви, Лідо, не тривожтеся. Ми прийшли тільки вам допомогти.

— Але я не потребую нічиеї допомоги. У нас все в порядку.

— Не поспішайте. Я вам зараз все поясню. Тільки нічому не дивуйтесь і уважно слухайте, що я вам буду казати.

— Я вас уважно слухаю.

— Мене звати Календ. Професор Календ. А це — моя доночка Лана.

— Ляна, Ляна, — повторив Артемко і заплескав у долоньки.

— Ми прилетіли до вас з іншої планети.

— Ви інопланетяни?

— Так, саме так у вас на землі нас називають. Назву для нас земляни придумали, хоч і не дуже вірять в наше існування. Суперечки ведуться навіть у науковому світі.

— І з якої ви планети? Щось і в школі вчила колись про планети. Правда, знання ті були дуже мізерні і виринають зараз, як з туману.

— Ми з планети Кошор. Не думаю, що в школі вам розповідали про цю планету. Це не з вашої Сонячної системи.

— Ні, про таку планету я нічого не чула.

— Зате ви чули про НЛО.

— Так, звичайно, чула. Один час стільки розмов було.

— То ми і є ті, що іноді прилітають до вас на НЛО. Не ми одні, звісно. Тільки не лякайтесь і не думайте, що я божевільний і верзу казна-що.

— Я не думаю. Хоча, якщо чесно, то не дуже вам вірю. Але скажіть мені, будьте такі ласкаві, звідки ця дівчинка знає моого Артемка? І чому вона називає його іншим іменем? І взагалі, що все це означає?

— Все вам скажу. Тільки ви мені мусите вірити, бо інакше... Пошо тоді і говорити?

— Я постараюся. Хоча все те, що ви кажете, мало ймовірно. Все це настільки неймовірно, що я починаю думати, чи не хвора часом я сама.

— Ні, запевняю вас, ви цілком здорові. Так-от... ваш Артемко — у нас він називався Каро — також інопланетянин. Він з нашої планети, з планети Кошор.

— Ось не видумуйте, — Ліда гнівно блиснула очима. — Я знаю, ви прийшли забрати моого хлопчика і для того придумали всю ту фантастичну історію. Але знайте, я вам свого хлопчика не віддам. Він мій.

— Пані Лідо, заспокойтесь. Не хвилюйтесь так. Ми не прийшли забрати вашого хлопчика. Лано, як це у них кажуть?

— Слово честі, — підказала батькові Лана.

— От... слово честі. Повірте нам. Ми ваші друзі. Скажіть, ви коли-небудь чули щось про МАЗД?

— МАЗД... Ні, не чула. А що це таке?

Ліда все ще з недовірою дивилася на прибульців, дбаючи лише про те, щоб вони не заговорили її і не забрали у неї Артемка.

— МАЗД — це Міжпланетна Асоціація захисту дітей. Ми намагаємося допомагати дітям, незалежно від того, на якій планеті ті діти живуть. Хлопчик Каро, котрого ви назвали Артемком, між іншим, гарне ім'я, залишився без батьків. Вони загинули. В космосі загинули. Дитина деякий час була у нашій родині. Хлопчика доглядала моя дружина Ілана. Як бачите, Каро, тобто Артемко її не забув і відразу впізнав, хоч який ще маленький. Порадившись з науковцями, ми вирішили для тіснішого контакту з Землею передати хлопчика на виховання до землян. Самі бачите, що ми з вами дуже схожі, хоча, звичайно, є чимало відмінностей. Ми маємо вже знайомства з земними дітьми. Вони тут мають добре школи і, якщо дитина не ледача, то може здобути гарні знання. Ми привезли хлопчика на Землю.

— Як? На НЛО?

— Так, на НЛО. Уявіть собі, дитина зовсім добре перенесла таку складну подорож. Для матері ми обрали вас, пані Лідо. Не відразу обрали, а довго за вами спостерігали, приглядалися до вас, а вже потім...

— Шпигували, значить, за мною?

— Ну... я не настільки добре знаю вашу мову, щоб зрозуміти таке слово — «шпигували». Лано, це зло?

— Так. Це не дуже гарне слово. Воно несе негативне забарвлення.

— Але погодьтеся, пані Лідо, не могли ж ми віддати дитину у будь-чий руки. Це мали бути надійні руки.

— Авжеж, я вас розумію. Та скажіть же ви мені, будьте такі ласкаві, якщо ви мені його підкинули, то чому ж дитя було голісіньке? Аж страшно подумати. Воно ж могло простудитися.

— Ні, у нас діти досить витривалі. Мабуть, витриваліші за земних дітей. А голий хлопчик був тому, що наші тканини дуже відрізняють від земних. Подивіться хоча б на мій плащ. Бачите? Тканина відсвічує. Так самісінько костюм у Лани. Ми не хотіли давати поштовх для всіляких розмірковувань. Ми ще б може вагалися, чи з'являтися до вас зараз і посіяти у вашому серці сум'яття. Вам може жилося б спокійніше, якби ви не знали, звідки походить ваш син. Але наші земні приятелі підказали нам, що у вас можуть бути непорозуміння з... як це, Ланочко?

— З усиновленням.

— Так, з усиновленням.

— З тим у мене дійсно є проблеми.

— Ми привезли вам такий документ, котрий зніме ті проблеми. Ось, тримайте, це довідка, що цей хлопчик — сирота. Наші земні друзі допомогли скласти нам такий текст. Все тут, як годиться за вашими земними законами.

— А печатки?

— Так, є, все, як у вас прийнято. Хоча, мушу вам сказати, ще нам далося нелегко. У нас зовсім інша система письма.

— А можна мені щось у вас запитати?

— Питайте про все, що вас цікавить.

— А чому ви за потрібним словом час від часу звертаєтесь до вашої доночі? Хіба вона нашу мову знає краще за вас? Вона ще ж зовсім маленька.

— Не така вона вже й маленька. Їй сім років. У нас дітей дуже рано готують до космічної діяльності. Вони вже змалку знають, хто з них на котру планету полетить. От і вивчають мову. Та й ще багато чого вивчають. А ще тренування всякі. Сім років — це прекрасний вік. Мозок в такому віці здатний сприймати силу-силенну інформації. В нашему науковому світі є думка, що земляни втрачають багато дорогоцінного часу даремно, не залишаючи своїх дітей у ранньому віці до розумової діяльності. Наші діти розумніші, ніж ми собі думаємо. Але навіщо я все це вам говорю? Вам це зовсім ні до чого. Моя дочка — космонавтка. Вона знає багато земних мов. А я займаюся іншими науками. Тому мови мені даються важче, ніж моїй доночці Лані.

— У вас дуже здібна дівчинка. І дуже мила. А як на свій вік... У нас на Землі, мабуть, нема таких здібних дітей.

— Я дякую за добру думку про мою доночку, але у вас на Землі теж є дуже талановиті діти. Ми з Ланою знаємо таких. Скажи, Лано.

— Так. Земні діти дуже здібні. Взяти хоча б мою приятельку Оксану. Правда, тату?

— Так, Оксана дуже здібна дівчинка. І космосом цікавиться. З неї буде добра космонавтка.

— Я б дуже хотіла повчитися у вашій школі. Це так цікаво. Але... на жаль...

— А чому? — підхопила Ліда. І в неї, здавалося, визрівала якась думка.

— Мені здається, це цілком можливо. Лана могла б жити у мене і ходити до нашої школи. Була б, скажімо, як моя родичка.

— Ні, не можна, — сказав професор Календ. — Вона не має для земної школи належної підготовки.

— Та й форму я не можу втрачати. Для космічних польотів мені потрібні постійні тренування. Правда, тату?

— Так, Лано, так, дочки. Добре, що ти це розумієш.

— Це не дитина, а скарб, — розчулилася Ліда і обняла дівчинку.

— Я знаю... але мені хотілося б вас нагодувати. Але я не знаю...
Гості засміялися.

— А ви не переживайте. Ми цілком вже адаптувалися до земної їжі. Лана, скажімо, дуже любить варення і морозиво. А я... як це, Лано, у них?

— Борщ і вареники, тату. Пора запам'ятати.

— Я зараз.

І Ліда кинулася накривати на стіл. А коли всі разом смачно поїли, Калленд сказав:

— Ми, власне... ми, пані Лідо, ще вас не попередили, що ви з Каро, тобто з Артемком будете мати ще одну проблему, і то дуже серйозну. Ви про те маєте знати і бути до того готові.

Ліда напружилася, знову розхвилювалася.

— Ви маєте знати, що всі діти планети Кошор, власне, всі жителі планети Кошор... літають. Отже...

— Як літають?

— А дуже просто. Це для них цілком нормальню. Лано.

І дівчинка плавно піднялася в повітря, покружляла в якомусь химерному танку, а потім перелетіла через кімнату.

— Ой, леле! — тільки й сказала Ліда і зачудовано дивилася на дівчинку. Трохи оговтавшись, вона сказала:

— Ніколи не повірила б, якби сама не бачила. І ви хочете сказати, що мій Артемко...

— Так. Саме те я хотів вам сказати. Ваш Артемко скоро почне літати. Щоб ви не лякалися і не дивувалися. Але біда не в тому, що хлопчик буде літати. Проблема в тому, як цей феномен скрити від землян. Тут ми з Ланою нічого так і не придумали. Коли земляни дізнаються, вони замучать вас обох всілякими обстеженнями. А може бути ще й така небезпека, що знайдуться злоумисники, які захочуть використати літаючого хлопчика для... Лано, як це слово?

— Для наживи, для збагачення.

— От-от. Для збагачення.

— Ви мене зовсім перелякали, — зізналася Ліда. — А не можна, щоб Артемко був собі звичайним хлопчиком, як всі хлопчики на Землі? Ну... щоб він не літав?

— Ні, не можна. Тут ми нічим не можемо зарадити. Тут тільки треба якомога довше ховати це від людей. Якщо це вам вдасться. Тільки я й сам не уявляю, як це можна приховати. Він же дитина. Йому не заборониш. Особливо, якщо це для нього природно.

— Скажіть... а коли почнеться? Ну... його літання?

— От як виповниться йому рік, тоді він і почне літати. А може й раніше.

— Що ж... я розумію, що у мене буде чимало проблем. Але я однак вам дякую. За Артемка і за те, що ви обрали саме мене.

Всі проблеми з усиновленням вирішилися, і тітонька Ліда, або просто Ліда, щасливо жила зі своїм маленьким синочком Артемком. Тепер вона знала, чому її син так інтенсивно, не зовсім по-земному розвивається. Йому щойно минув рік, а він вже спілкується з матір'ю цілком по-дорослому. Мова його виразна і продумана. Знаючи схильність кошорських дітей до вивчення мов, мама Ліда почала вчити Артемка англійської мови, бо сама щось трохи знала та й активно взялася за поповнення своїх знань. З острахом чекала, коли її син почне літати.

«А може не почне? — десь тліла надія. — Прикладу такого не має, ніхто його тому не вчить, то може...»

І сама розуміла марність таких надій. Бо що вже в дитини закладено, то колись неодмінно проявиться. Це Ліда знала. І чекала, і боялася тієї миті, коли її маленький син вперше злетить над землею.

«Це ж, мабуть, прекрасно, — думала Ліда. — Он як гарно літала та дівчинка. І чого ті люди такі? Милувалися б собі таким феноменом дитини. Так ні! Вони так не можуть. Давай їм, щоб все за стандартом було. От і думай тепер. Та ще й думай потім, щоб хтось твого Артемка часом не викрав. Але, я думаю, це пришельці перестрахувалися. Вони просто надумали таку небезпеку. Уявили собі, що таке може статися. Так би мовити, теоретично. Щось не чутно у нас нічого про викрадення дітей. Хоча... хоча Артемко — не зовсім звичайна дитина. Треба бути дуже обачною. А хіба можна геть усе передбачити? Геть усе попередити?»

Якось ішла Ліда з Артемком по селу після дощу. Попереду була величезна калюжа. Ліда хотіла вже, як робила не раз, підхопити хлопчика і перенести через калюжу, як раптом... її Артемко відштовхнувся від землі і легко перелетів через калюжу. Хлопчик засміявся, а мати зблідла і гарячково стала оглядатися довкіл. Поблизу на щастя нікого не було. Артемко, радіючи, що це йому вдалося, піdlітав та й піdlітав собі угому, а потім, весело змахнувши рученятами, плавно облетів довкола матері і став біля неї, чекаючи на її похвалу. Замість того, щоб похвалити сина, мати серйозно сказала:

— Перестань, Артемку. Не пустуй.

Хлопчик ображено заплакав. Йому вдалося, він вміє, він навчився! А мати сердиться. Ну чому? Адже він нічого поганого не зробив. Це його успіх, його досягнення, а мама його не похвалила. Він плакав, а мати взяла його на руки і пестила, і цілувала, і забавляла його. Та з досвіду вже знала, що Артемко — це і справді не зовсім звичайна дитина. Він плакав не часто. Але, якщо вже розплачеться, а коли ще й образиться,

то його важко було забавити. Образа проникала йому глибоко в душу і так швидко хлопчик її забути не міг.

«Але ж воно ще таке маленьке! А так глибоко все сприймає. І справді, йому образливо. Я розумію. Він чогось досягнув, чогось навчився, а його замість того, щоб похвалити, ще й насварили. Це ж неправильно! А як йому пояснити? Як його застерегти?»

І Ліда вперше розгнівалася на інопланетян. Привезли їй того дивного хлопчика і лишили її на самоті з його нестандартною поведінкою. А тепер вона сама має думати, що ж їй робити і як їй бути. На щастя ніхто ще не бачив, що виробляє її син. Дорога довкола була порожня. Це їм просто повезло. Але на таке везіння наступного разу розраховувати не доводиться.

Вдруге Артемко проявив свої незвичайні здібності, коли вони з Лідою мали перейти через річку. Вузенька кладка лежала якось нерівно і по ній іти було досить небезпечно. Ліда збиралася перенести свого хлопчика через ту кладку, але він її випередив. Підстрибнув, махнув рученятами, наче крилами, та й перелетів на той бік річки. Стояв і посміхався матері: от, мовляв, який я молодець. Наче й забув, скільки тривог додав мамі своїм попереднім польотом. Ліда почервоніла, потім зблідла, а ще потім почула позад себе здивований жіночий голос:

— Ого! То це ваш Артемко вміє літати? — здивувалася тітка Ївга — найперша на селі попліуха.

— Та це він так, пустує собі.

— Нічого собі пустощі! Я ж сама бачила, як він через річку перелетів.

— Це вам так здалося, тітонько Ївго. Де там! Хіба ж можна? Такого не буває.

Може б воно ще якось минулося. Побачене було настільки невірогідне, що тітці Ївзі при її репутації чи хто й повірив би. Але тут Артемко загукав з того боку:

— Правда! Правда! Я вмію літати. Просто мама чомусь не хоче про те говорити. А я ще не так можу.

І малий знявся у повітря і, вигинаючись, пролетів чималу відстань, посміхаючись і щось наспівуючи. Гуси, знявши крик, сполохано злетіли на крила та й подалися собі геть, бо хто його знає, що утне той літаючий хлопчик.

І пішов по селі спершу тихий гуд, потім поголос, а потім і розмови вголос про те, що Лідин маленький син вміє літати. Найпершими судяями стали жінки, бо чоловіки таке повідомлення в серйоз не сприймали.

— Тут щось не те, — переконували найзважальніші. — Ну де, скажіть, ви бачили літаючих дітей? Га? А тепер візьмемо таке: хто достеменно знає, звідки у Ліди взялася та дитина? Звідки?

— Та Бог його знає. Хтось підкинув. Таке буває.

— От-от! Хтось підкинув. А я вам скажу: та дитина від нечистого — от що.

— Свят! Свят! Свят! — захрестилися жінки.

А Лідина кума таки заступилася за похресника.

— Як вам не соромно, Пестино, таке казати. Я ж його і до хресту три-мала. Хрещене ж воно.

— То й що? — не здавалася Пестина. — Таке буває.

— Та йдіть, йдіть! Тъху на вас! Верзете казна-що, та ще й на дитину. Жінок такі слова ніби й переконали. Та все ж цікаво, бо такого ще не було, бо такого ще ніхто не бачив. А Пестина плела далі.

— Та й про Ліду не раз казали, що вона...

Тут уже на Пестину накинулися всі жінки, всі без винятку.

— Е, ні, про Ліду ніхто не міг сказати нічого поганого. А коли хтось щось казав, то, значить, брехав. Так що не треба.

— А я вам, жінки, таке скажу: видумала все це Ївга. Видумала — і все. А ми тут сперечаемся. Де ж таки хто бачив, щоб маленькі діти літали? Хіба вони птахи? Це Ївзі дорешти Бог розум відібрав — та й плете казна-що, а ви й вуха порозвішували, і вже ладні на молодицю всіх здохлих котів понавішувати. Стидова! Це жінок заспокоїло, привело до тями. Бо де ж таки! Літаючий хлопчик! Це ж треба таке вигадати! На тому б, може, і окошилося, так ні, трапилася нова халепа. І тут вже на очах у всього села.

Був базарний день. Погода стояла тепла, день був сонячний, то люди й висипали на базар. Чи купиться що, чи ні, зате побачити всіх можна, новини почути, своє щось розказати. Отже, базар людний був. Прийшла і Ліда з Артемком. Не замуруватися ж їй з дитиною в хаті. Вона ніколи людей не цуралася.

Спершу було все гаразд. Ліда з Артемком ходили собі, роздивлялися, щось таки й купили, — все, як годиться. Люди з ними любенько так розмовляли, особливо з Артемком. Раптом де не взялися два здоровенних собаки. І хто тільки тримає такі страховиська? Розлючені, з вишкіренними зубами, пси летіли прямісінько туди, де стояла Ліда з Артемком. Люди розскочилися вусібіч, а Ліда застигла в німому переляці і не могла зрушити з місця. Пси летіли просто на Артемка. Ліда закричала, але це собак не зупинило. І хоч би що-небудь під рукою було: чи палка, чи хоч камінець який. А то ж нічогісінько. У своїй люті один на одного пси нічого не бачили і не чули. Ліда кинулася, щоб заступити дитину, але Артемко не розгубився. Він стрімко злетів угору і поплив над собаками, над площею, над ошелешеним натовпом. Хлопчик посміхався, наче політ

дарував їому велику радість буття. Хлопчик, наче хотів гукнути тому ошелешеному натовпу:

— Агов! Злітайте! І ви переконаєтесь, як це прекрасно.

Ліда завмерла. У неї не було слів. Вона, як риба, викинута на сушу, хапала ротом повітря. І тільки думка була ще жива.

«Все. Ми пропали. Хоч зі села тікай. Тепер нам не дадуть спокійно жити».

Вона забрала Артемка і повела додому, лишивши за собою гуд людських голосів, суперечки, домисли, плітки.

— Які ми все-таки ще дикиуни, — тихо сказала Ліда, — не вміємо сприймати спокійно ніяких аномалій. Якщо хтось не такий, як ми, то це вже зло. А чому зло, того ми й самі не знаємо. Зле — і все! Зле, бо не так, як ми. От літає мій Артемко. Що ж тут поганого? Ми не вміємо, а він вміє. Так ні, замучать тепер розпитами, плітками, обстеженнями та недолугими розмірковуваннями. Але ні, я так просто не здамся. Я буду боронити і себе, і свого Артемка. Нехай тільки хтось спробує! І де ж ті маздівці? Саме вони тут і потрібні. А їх нема. І зв'язку з ними я не маю.

З того часу Лідина хата, Ліда і її маленький син привертали до себе загальну увагу. Одні поглядали і підглядали з цікавістю. Вони ладні були пильнувати цілу ніч, аби щось підгледіти і рознести по селу якусь новину. А коли розносити було нічого, тоді фантазували, вигадували, що їм приходило в голову. А оскільки голови ті були не завжди розумні, то й приходило в них не завжди щось розумне, а приходило те, що приходило. Другі з остраком обминали Лідину хату, хрестилися і їм завжди щось ввижалося. Ввижалося те, чого насправді не було.

Підстерігши Артемка на подвір'ї без матері, дехто тихенько просив:

— Ану, малий, полети.

— Я не малий, я Артемко, — понуро відповідав хлопчик. Раніше тієї похмурості у нього не було. Тепер навіть Артемко відчував, що довкола нього щось коїться, щось накручується. Зрозуміти того він ще не міг — був занадто малий, але бачив, як часто плакала його мама, котру він так любив і котра раніше завжди була весела і посміхалася їому.

Охочі побачити диво на замовлення не відставали.

— Малий... ну... Артемку, полети. Дамо цукерків.

— У мене є цукерки.

— А чого ти хочеш? Морозиво хочеш?

— Не хочу. Мені мама купить.

— Ну полети. Хіба тобі важко? Ми хочемо подивитися.

— Не хочу я летіти.

— Тоді ми тебе наб'ємо або заберемо твою маму.

Тоді Артемко плакав, кликав маму. Виходила Ліда і проганяла нав'язливих і цікавих, заспокоювала Артемка і забирала його до хати.

Балачки про Артемка докотилися до району. Звідти до Лідиної хати сипнули найперше журналісти. Всім кортіло подати до журналу чи газети сенсаційний матеріал. Ліда від них боронилася, як могла: спершу делікатно, а вже потім і грубо. Але їй те не допомагало. Іноді їхня настирливість доводила Ліду до сліз.

— Люди добрі, — благала вона, — та дайте ви нам спокій. Хіба ви не розумієте, що ваші непрошенні візити порушують наш звичайний ритм життя і приносять шкоду і моєму здоров'ю, і здоров'ю мого сина?

Але Ліду ніхто не хотів ні слухати, ні розуміти. Їм потрібний був матеріал. Тоді Ліда вдавалася до, як їй здавалося, крайнього засобу.

— Дитина знаходиться під захистом МАЗДу.

Журналісти розводили руками, бо ніхто з них не знав, що таке МАЗД, і вони ніяк не реагували на те магічне слово. Ліда врешті-решт грозилася, що заведе собі отакого страшного собаку, якого вона бачила на базарі. Але, оскільки пса ще Ліда не завела, журналісти продовжували свої марні спроби.

Чомусь найпізніше заворушилася медицина. Але їй вони, працівники науково-дослідного медичного інституту, не могли прогавити таке сенсаційне наукове відкриття.

— Літаючий хлопчик! Тільки подумати! Який дисертабельний матеріал! Це ж скільки дисертацій можна захистити: і кандидатських, і докторських. Але мати хлопчика і чути не хоче про обстеження дитини.

— Такий феномен! Буде просто шкода, коли вся та сенсація пройде повз нас.

— А пройде. Бо інші дрімати не будуть, як наші. І за кордоном зацікавляться, як до них дійде.

— Звісно, що зацікавляться, якщо вже не зацікавилися. Така сенсація! Такий феномен!

— А головне — така дисертабельна тема! Така перспектива для нашого інституту! Але доки наші розколишуться...

— О, за кордоном це скоренько перехоплять. Там спритні. Там дрімати не будуть.

— Ну, спритності і в нас вистачає. Бракує тільки долярів.

— Послухайте, колеги, а може їй справді ту жінку стимульнути треба? А? Як ви гадаєте?

— А що тут гадати? Треба спробувати.

— А кошти де взяти?

— Треба «вибити». Треба нарешті пояснити нашему ректору.

— Ага, поясниш їйому! Він вже свою докторську захистив.

— А мені здається, тут і суми великої не треба. По селах люди бідні.

— Я б так не думав. Тепер і по селах доляри рахувати вміють.

— Так, колего, ви маєте рацію. Але ще одне: ви забуваєте, що по селах набагато сильніший материнський інстинкт.

— Ну, тут я з вами міг би посперечатися. У місті також...

Суперечки наукових світил тривали, а життя Ліди з Артемком не со-
лодшало. Та з медиками Ліда впоралася порівняно легко. І слово МАЗД
на них мало більший вплив. Принаймні поки що вони їх облишили,
підбираючи ключі до тієї глобальної теми.

Жили в сусідньому селі два ледацюги-лобуряки — Костик і Ростик. Хлопці не мали ніякого ремесла, а жити хотіли розгульно. Та на таке життя потрібні були гроші. А де ти їх візьмеш? Щоб красти, про таке й не думали. Ну, по-перше: це не для них. Вони вищі від такого рівня. Та й що ти вкрадеш, живучи в селі? Якийсь дріб'язок. А їм гроші велики потрібні були. А по-друге: мати справу з міліцією? Ні-ні, тільки не те. Пробували щось перепродавати, але це теж, як виявилося, не для них. Товктися треба багато, а зиску мало. Проте час від часу, коли вже дуже сутужно було, хлопці таки трохи бавилися в те торгове ремесло, але воно їм не дуже подобалося. Це все-таки була праця. І праця нелегка. А це для ледачого, самі розумієте...

Та якось захеканий Ростик прибіг до Костика.

— Е! Е! — загукав з порога. Костик протор заспані очі. Сьогодні Ростик на базар у сусіднє село їздив сам. Там був такий дріб'язок, що удвох не було чого й телесенитися.

— Чого кричиш? Аж налякав мене. Що є?

— Та розумієш... — Ростик ніяк не міг відхекатися. Костик встав і сплюнув.

— Ти що, підбліу об'ївся? — накинувся на товариша. — Розкажи внятно, що там таке.

— Розумієш, був я у Витоках. А там, серед базару, я сам бачив, дитина просто так, без нічого, знялася в повітря і літала собі. Літаючий хлопчик! Уявляєш? Весь базар закляк!

Костик встав, підійшов до Ростику і доторкувся до його лоба.

— Ніби гарячки нема, — сказав спокійно, але стурбовано. — Ану дихни! Ростик образився.

— Я думав, ти зрадієш, вчепишся за таку новину, а ти...

— А чого мені за таке чіплятися? Літаючий хлопчик! А навіщо він мені? Чи ти також збираєшся вчитися літати? Я б подивився. Особливо, коли ти гепнешся.

— Як навіщо літаючий хлопчик? А цирк? Та ти розумієш, які бабки на тому можна мати?

— Ти що, збираєшся цирк відкривати? Ну-ну, цікаво. Це, Ростику, кримінал. В таке не бавлюся.

— Ну, ти, як хочеш, а я ризикну. Кримінал! Так ми ніколи не розбагатіємо. Без криміналу великих грошей не заробиш. А так, хіба що на пляшку. Це ж таке, таке... Ти подумай добре.

— Подумав. Ні.

— І дурень.

— Від дурня чую.

На тому й розійшлися. А через день чи через два зійшлися знову, все добре обмізкувавши і забувши про свою суперечку. Таке у них бувало.

— То з чого почнемо? — спитав Костик.

— Та з чого! З чого! Треба купити цукерків, кілька цікавих іграшок та й іти за мальком.

— Ти думаєш, він клюне і піде з нами?

— Піде чи не піде — хто його питати буде? Аби він тільки за ворота вийшов, а там... бо на подвір'я не проникнеш. Та тітка добре його стереже.

— А ти думаєш, малий не має цукерків чи іграшок? Вона, певно, його тим всім закидала.

— Скільки б не було, діти завжди на таке ласі. Нам би тільки його якось виманути, а там...

— Добре було б машиною.

— Ти що, дурень? Це ще когось треба вплутувати у нашу справу. Це зайвий свідок. Або до спілки ще когось брати. А потім ділися з ним.

— І все-таки це дуже небезпечно. Викрадення дітей. Це, знаєш...

— То сиди в запічку. Баба! Тільки не питай потім, звідки у мене «Мерс». Дурень я, що тобі розказав. Треба було самому. Менше було б проблем.

— Ну чого ти? Я тільки міркую собі. Не можна чи що?

— Кому потрібні такі твої міркування? Ти б краще поміркував, як малька транспортувати. Не будеш же його нести через все село, особливо, коли він ще й кричатиме. Так відразу і на слід вийдуть. До нього тепер вся увага прикута.

— Ех, з тачкою було б найкраще.

— Ти знаєш, що я й сам за тачку. Але зараз це не годиться. Забудь за тачку і думай над іншим варіантом.

— Слухай, а що, якби коня роздобути?

— Роздобути! А його й роздобувати не треба. Пасуться в полі. Лови, якого хочеш, та й вперед!

— За кіньми ж хтось дивиться.

— Ет, дивиться. Васько дивиться. Йому пляшку — і він спатиме. А ми ж коня потім повернемо. Скільки там! Зате, уявляєш, як малому буде цікаво? На коні! Верхи! Він і плакати забуде. Ні, ця ідея таки добра,

як не крути. Коли людина думає, то щось таки придумає. Можеш же думати, коли хочеш. А то розпустив нюні, як баба. Стаття! Кримінал!

— Ну все. Досить. А ти хоч знаєш, де їхня хата?

— Та знаю. Я за ними назирці йшов. А ти на коні ще їхати не розівчився? Бо я щось не дуже до коней, ти знаєш. Мені б тачку...

— Назад підеш пішки.

— Добре. Скільки там тої ходьби.

Все йшло за планом. Хлопці їхали тепер на коні, не привертаючи до себе нічиеї уваги. Кого в селі здивуєш, ідучи верхи?

Ось і хата, де живе незвичайний хлопчик. А ось і він. Бавиться собі на подвір'ї. З камінчиків хатку складає. Та такий заклопотаний, такий замислений, наче маленький професор.

— Ось він, — тихо шепнув Ростик.

— А ти не перепутав? — засумнівався Костик.

— А то ще не того візьмемо, тоді...

— Не бійся. Я все добре роздивився.

— А як його звати? Не знаєш? Це має значення.

— От... забув! Ім'я таке якесь... ну, рідкісне. Чи Семенко, чи ще як...

— От розтяпа!

— Сам ти розтяпа! Дрихнув у хаті! Я тобі, можна сказати, на тарілочці того малька піdnіс, а ти...

— Тихо, тихо. Не час зараз сваритися. Ти впевнений, що Семенко?

— Ні. Певно, якось інакше.

Зафоркав кінь. Артемко підняв голову від своєї роботи і задивився на коня.

— Хлопчику! Хлопчику! — тихо покликав Костик. Артемко дивився на коня, але з місця не рушив.

— Хлопчику, іди сюди.

Ростик дістав з-за пазухи «Амфібію» на батарейці, а потім ще співаючу ляльку і зайця, що стрибав і бив у бубон.

— Тихо, — сердито сказав Костик. — Ти своїми іграшками наробив стільки шуму, що зараз вийде хто-небудь з дорослих, тоді все пропало.

— А як ти хочеш? Сам же казав, щоб малого зацікавити. Не міг же я за наші копійки купити йому комп'ютер.

Артемко дивився на іграшки, але не підходив. Тоді Костик вдався до крайнього засобу.

— Малий, хочеш на коні покататися?

Це була дуже велика спокуса.

— Хочу. Але я піду в мами спитаюся.

— Чекай, чекай. Не йди. У нас нема часу. Якщо хочеш, то вже їдемо.

Ми недалечко. Трохи покатаемся і назад тебе привеземо. Навіщо даремно маму турбувати?

— Е, ні, — розважливо сказав хлопчик, — я так не можу. Мені мама не дозволяє з чужими людьми кудись ходити.

— Та які ж ми чужі? Та ми ж з вашого села. Ну, як хочеш, — ніби байдуже сказав Костик. — Нам ніколи. Ми хотіли, щоб ти трохи розважився. Знаєш, як класно на коні? Ну, не хочеш — як хочеш. Ми поїхали.

— Почекайте, я зараз, я миттю. Мама відпустить, я знаю.

— Ні, нам ніколи. Ми й так на тебе стільки часу стратили. Ми поїхали. Бувай!

Такого Артемко вже знести не міг.

— Почекайте! Я з вами!

І з усіх ніг кинувся до воріт. Може мама потім і сваритиме, але ж це кінь. Справжнісінський, не іграшковий. Це так цікаво.

Спершу Артемкові і справді було цікаво. Кінь великий, гривастий, як от в кіно часом показують. У них в селі є коні, Артемко бачив, але не такі. Але тут кінь поскакав дуже швидко, і Артемкові стало страшно.

— Не треба так швидко. Я боюся, — попросив Артемко. — Їдемо назад. Я хочу до мами.

— Тихо, мальок, тихо, — сказав Костик. Вони виїхали за село. Артемко став плакати.

Він зрозумів, що дорослі надурили його.

— Пусти мене, — запручався хлопчик, — пусти! Я хочу додому.

— Тихо будь, мальок, а то вовкам віддам.

— Я не мальок, я Артемко.

— Тим краще. Тихо будь, Артеме. Скоро ми вже приїдемо.

— Куди?

— А там побачиш. Головне — не кричи. Бо, знаєш, я жартувати не люблю.

Артемко принишк, тільки уважно розглядався довкола розумними очинятами.

Приїхали до Костика. Його мама ще зранку пішла на роботу і буде пізно ввечері. Часу ще досить.

«Де ж той клаповухий Ростик? — подумав Костик, — плентаетесь, наче бабуся-пенсіонерка. З такими партнерами...»

Але тут з'явився захеканий Ростик.

— Ну як? Все нормально?

— Та нормально. Тільки якби ти скорше ногами перебираєш.

— Я ж не кінь. І взагалі... Чого ти на мене увесь час буркочеш? Ідея моя. Я міг би тебе й не брати. Сам би впорався.

— Ти? Впорався б?

— А що, думаєш, ні?

— Певно, що ні. Для того треба мати голову не таку дебільну, як у тебе.

— У мене дебільна голова?

— Авжеж дебільна.

— А ти... а ти... свиняче рило! От хто ти!

— Досить! Давай веди коня до Васька. А то похопиться, то підніме крик на все село.

— Я? Коня? Та ти що, з дуба впав?

— А ще кажеш! Добре, ти пильний малька, а я миттю. Його, між іншим, Артемом звати. Розумнику!

Костик скочив на коня та й чвалом виїхав з воріт. Артемко ходив по садку, збирав яблука, зносив їх на купку. Одно надкусив, але воно було кисле, аж терпке. Взяв друге, жовте. Це було смачне і соковите. Хлопчик їв яблуко і цікаво поглядав на Ростику, наче той був його великою іграшкою. Хлопчик був спокійний. Здавалося, він мав свій задум і збирався тих великих хлопців пошити в дурні, але все ще чогось вичікував. Та ось повернуся Костик. Він був уже без коня.

— Хай йому біс! — відхекувався. — Васько очуняв. Я саме коня пустив, а він до мене. Мусив ще йому на пляшку дати. Ну, як мальок? Не вередує? Я б хотів подивитися, як це він... як це в нього виходить. А може це муля?

— Сам ти муля. Кажу ж тобі, я сам бачив. І всі, що були на базарі, також бачили.

— Добре, добре, вірю. Але я все-таки хотів би подивитися. Цікаво ж. Ей, малий, тобто Артем, ану політай трохи. Покажи дядькові, як це в тебе виходить.

— Не хочу.

— Ну, Артеме, як це не хочеш? Якось не солідно виходить.

— А ви нашо мене від мами забрали?

— Ну, ми тебе назад до мами завеземо. Але спершу покажи, як ти вмієш літати. От я, наприклад, не вірю, що таке можливо.

— Чому ж не можливо? — якось по-дорослому сказав Артемко. Він подивився вгору, вибрав зручне місце, став, змахнув руками, відірвався від землі і поплив. Він піднявся над верхівками яблунь та й полетів собі, вільно і плавно, як великий казковий птах, та й зник з-перед очей отетерілих хлопців, котрі ніяк не могли прийти до тями.

— Ей, мальок, ти куди? — сполохано крикнув Костик, та було вже пізно.

— От тобі й мальок! — посміхнувся Ростик.

— Чого смієшся, дурню?

— З тебе, розумного.

— Біжімо, може ми його...

- Куди ти побіжиш? Він же летить! Ти хоч розумієш, що це таке?
- Все ж складалося так добре. І як така малявка нас обвела довкола пальця?
- Все. Забудь думати. Вдруге цей номер не пройде. Таке вдається тільки раз.
- Такі бабки! — ніяк не міг заспокоїтися Костик. — Це ж в цирку нам би за нього...
- Заарано бабки рахували. А воно бачиш, як вийшло.
- Така малявка!
- Така малявка. А нас з тобою пошила в дурні.
- А знаєш, — сказав Костик, — визнаю, що і я тут винен. Коли ми з ним їхали і він почав пхинькати, то я пригрозив, що віддам його вовкам. Треба було якось інакше.
- Ну от! Нема у нас підходу до дітей. А якби ми зуміли ту малявку приручити...
- Слухай, а може все-таки ще раз спробувати?
- Та ти що! Малий розкаже матері про нас. Уявляєш, що буде? Може й тепер нас вже шукає міліція.
- Та ти що! А я про так й не подумав.
- Зате ти завжди хвалишся, що вмієш думати.
- Але ж він ще зовсім малий. Хіба він вже може настільки говорити, щоб розказати?
- Але ж ти сам бачив, що це дитина незвичайна.
- То нам треба якийсь час десь перебути.
- Де?
- Давай чкурнемо до Києва, до моєї тітки.
- Ага, так відразу й чкурнеш. А гроші на квитки?
- Роздобудемо.
- Ага, доки ти роздобудеш. А міліція нас вже, певно, шукає.
- То що робити? Треба зашитися кудись, щоб ніхто нас не знайшов.
- Ага. І щоб наші мами потім через міліцію нас шукали. Ото було б.
- Думаю, що тепер від міліції не сховаєшся. Пустять собак по сліду — і все, ти їхній.
- Якби так, то міліція дуже швидко переловила б всіх злочинців.
- Ну, справжні злочинці мають бабки. На літак — і привіт!
- Якби я був міліціонером, то я придумав би комп’ютерного собаку.
- А зараз, коли ти злочинець, ти не можеш придумати, що нам робити.
- Хто злочинець? Я?
- А хіба ні?
- Ну знаєш! Якщо вже на те пішло, то хлопця крав ти. І малявка це підтверджує.

— А ти, Ростику, що робив?

— Я? Пішов собі геть. Я в тому участі не брав.

— А задум чий був? Не твій хіба?

— Ну, задум це ще не злочин.

— А хіба не я пробував тебе відговорити? Хіба не я казав тобі, що це кримінал?

— Пробував, пробував, а потім сам і повівся. Бабки великі на малявці захотів заробити. А тепер відповідати доведеться. З тебе спитають. І Васько підтверджить, що ти коня брав. А я що? Я нічого. Прийшов до товариша — і побачив хлопчика. От і все.

Розлючений Костик кинувся на Ростику з кулаками.

— Ах, ти ж, покидьок! Ах, ти ж...

Хлопці билися не на жарт, зовсім забувши, що вони обидва товарищували вже стільки літ. Зупинилися лише тоді, як побачили один на другому кров. Але нехай собі ті хлопці вияснюють свої стосунки хоч і з кулаками. Така вже в них дружба, така вже в них вдача. А ми повернемося до Лідиної хати. Що ж там відбувається?

Коли Ліда виглянула з хати, її вразило те, що Артемка не було. Без неї він нікуди не ходив. Без її дозволу нікуди не відлучався. Був ще занадто малий. Ліда оббігла все подвір'я — нема. Виглянула на дорогу — і побачила вершника, що швидко віддалявся. Ясна річ, хлопчика вона помітити не могла, бо він сидів попереду. Ліда оббігла сусідів, хоча там знайти свого Артемка і не сподівалася. По селу покотилася тривожна звістка: хтось викрав Лідиного хлопчика. Назбігалося людей. Кожен, якщо не знат, чим допомогти, то неодмінно щось радив.

— Треба на міліцію. Негайно.

— Доки там міліція буде оформляти всякі папірці, то дитина може опинитися далеко. Треба брати машину і їхати на станцію. І по довколишніх селах. Біжи, Лідо, до голови, нехай дає машину. Не думаю, щоб той викрадач був з нашого села.

— А я за всіх так би не ручалася. І в нашему селі є всякі люди.

Тут-таки знайшлися й такі, що бачили, як якийсь незнайомий парубійко віз Артемка на коні.

— Бачили — і нічого! Нехай собі везе! Ото вже людська байдужість! Та якби я таке побачила, то я підняла б крик на все село!

— А я звідки знала? Я думала, хтось від Ліди кудись малого повіз. Хлопчик був веселий, не плакав. Звідки ж я знала, що це...

— Дитину підманули!

— Послухайте, а може то батьки похопилися та й захотіли повернути собі хлопчика назад.

— Ага, які хитрі! Повернути! Ще чого! Та я б на місці Ліди...
А Ліда стояла бліда і спантеличена, і не знала, що має робити, де шукати свого сина. Хтось з чоловіків таки пішов до голови за машиною, а потім довго шукав по селі водія, аби не був на роботі і щоб не встиг ще випити чарку. Ще хтось з чоловіків насварив на жінок:

— Чого зібралися? Що у вас роботи ніякої нема? Ваші теревені і так нічим не допоможуть. Тут справа серйозна, не для жіночих мізків та язиків.

Жінки ображено пішли з подвір'я, але стояли біля воріт і не розходилися, чекали, що буде далі.

Доки все це відбувалося, Артемко вже завершував свій дивовижний переліт. Втомлений від пережитого, знесилений, бо так довго він ще не літав, але щасливий, хлопчик летів вже над своїм селом і незабаром приземлився на своєму подвір'ї біля мами Ліди. Село завмерло. Село ще такого не бачило. Але це вже справа села: як це сприймати, як на це реагувати. А Ліда вже обіймала свого дорогочого синочка і все плакала, що де вже ті сліози й бралися.

— Артемку, синочку, як же ти мене налякав! Не можна так.

— Мама, там був кінь. Він такий великий. Гарний кінь. А дядя поганий. Коли я плакав, він казав, що віддасть Артемка вовкам.

— Як же ти від них втік?

— Вони хотіли подивитися, як я літаю. Мені сказали полетіти. От я й полетів.

— Розумничок мій! Але ніколи не можна йти чи їхати з чужими людьми.

— Я знаю. Але там був кінь. А мама Ліда купить мені такого коня?

— Куплю, куплю. І коня, і машину тобі куплю, тільки ти рости скорше. От коли виростеш великий, тоді й куплю.

Люди розходилися. Все закінчилося щасливо. Вони тут були зайві. Мама і син розмовляли собі про своє, нікого не помічаючи і не потребуючи, схильовані і щасливі, що вони знову разом. А село ще довго говорило про незвичайну пригоду, про незвичайноголітаючого хлопчика і про всі дива на світі.

Артемко ж з того часу тримався остроронь від чужих людей і ніхто не міг його нічим улестити.

За викрадачами Ліда не полювала, на міліцію не заявляла. Добре, що хлопчик знайшовся. Розуміла, що це не були справжні викрадачі, бо, якби справжні... в Ліди мороз поза плечима пробігав. Суворо наказувала Артемкові: коли що — аби голосно кричав і біг до хати. Самого ж хлопчика не залишала ні на мить.

Незадовго після тієї пригоди до Лідиної хати завітали професор Календ з Ланою. Зустріла, як близьких, і розплакалася, аж Артемко налякався. В сльозах розповіла про Артемкову пригоду. Хлопчик доповнював розповідь, коли йшлося про коня. Забувши про викрадачів, Артемко з запалом розповідав, який той кінь гарний та великий, яка у нього грива та які копита.

— Коли я виросту, мама Ліда купить мені такого коня. А може й ще кращого. І машину купить. Вона сама казала. Правда, мамо?

— Правда, правда, сину. Тільки рости швидше.

Календ посміхався, а Лана просто сяяла. Нарешті Календ, сховавши свою посмішку, сказав:

— Пані Лідо, я змушений вас дещо засмутити. Я відчуваю, що мое повідомлення вас засмутить. Але так треба.

— Що ще? Кажіть скоріше, бо у мене серце розірветься. Останнім часом самі лише прикроші.

— Ми змушені на якийсь час взяти Артемка з собою на нашу планету.

— Ні! Нізащо в світі! — вигукнула Ліда, — я теж маю якесь право. Я його мати. Нехай не рідна, але ж мати.

І вона заплакала.

— Навіщо ви тоді мені його віддали? Щоб тепер забрати? Це ж не полюдськи! Але ж ви й не люди. Ви живете за зовсім іншими законами. Ліда взяла дитину на руки і міцно пригорнула до грудей. Хлопчик пріпав до матері і обняв її своїми рученятами. Він добре пам'ятав дівчинку Лану і того суворого і дужого пана Календа, — так він його називав. Вони називали хлопчика іншим іменем, не так, як кликала мама, але це не заваджало йому по-своєму любити їх, вважати їх своїми друзями. А тепер через них плаче мама Ліда. А Артемко любить її більше за всіх на світі. Він не хоче, щоб вона плакала. Хлопчик глянув на прибульців, як на ворогів.

— Чого плаче мама Ліда? Я не хочу, щоб вона плакала. Що ви їй таке сказали? Я не зрозумів.

Було дивно чути від такої малої дитини цілком дорослі слова. Календ вже давно намагався Ліді щось пояснити, але Ліда його не слухала, вона не потребувала ніяких пояснень. Вона зрозуміла тільки те, що від неї хочуть забрати її Артемка, а це було неприпустимо. Схвильована Лана, розчулена Лідиними сльозами і дорослою розмовою Артемка, підійшла до батька і тихо сказала:

— А може ще не час, татку? Може, нехай ще побуде з матір'ю? Бачиш, яка це для них трагедія. Для обох. Бачиш, земні матері це сприймають по-особливому. Жодна мати на планеті Кошор так боляче не сприймала

б розлуку з своєю дитиною. Вони до того звичні, для них це як належне. А наш Каро вже також почали землянин. Це їх обох травмує.

— Повір, Лано, я це розумію, мені теж їх шкода. Але ж треба. Ти ж сама розумієш, що треба.

Календ картав себе, що він зовсім не дипломат. Хто ж так починає розмову? Треба було спершу викласти всі докази. А потім вже... А він почав з найболючішого. Поганий з нього контактер. Ні, Календ так і не навчився розмовляти з земними жінками. І, очевидно, вже не навчиться. Сам все зіпсував. А тепер як він поверне розмову в правильне русло?

Нарешті Ліда перестала плакати, і з нею вже можна було спробувати розмовляти. І Календ спробував:

— Пані Лідо, благаю вас, вислухайте мене спокійно, без зайвих емоцій.

— Цікаво, якби у вас забирали вашу доньку, ви б теж були без емоцій? — сердито спитала Ліда. Лице її пашіло, очі були повні сліз.

— Не забираємо ми Артемка назовсім, зрозумійте ви. Йому треба пройти відповідний тренінг, щоб захистити себе і вас при потребі. Де гарантія, що за ним не полюватимуть більш серйозні викрадачі? Самі розумієте, Каро — на землі дитина незвичайна. В декого аж руки сверблять, щоб заробити на ньому трохи грошей. Проти них і ви безсила. Чи так я кажу?

— Ви все правильно кажете. О, говорити ви вмієте. А я не вмію. Я проста жінка. Але я люблю цього хлопчика, що став мені за сина, і нікому його не віддам. Для чого ви тоді мені його довірили? Артемко ще надто маленький, щоб проходити якісь там тренінги. Йому треба добре харчуватися і рости. Він росте не як бур'ян. Я вчу його англійської мови.

— Пані Лідо, Каро ваш. Він тільки поїде з нами на планету Кошор, щоб показатися в науковому світі і пройти відповідний тренінг.

— Кажу ж вам, він ще зовсім дитина і мусить бути біля матері.

— Зрозумійте, пані Лідо, ви на землі псуєте своїх дітей тепличними умовами, не залучаєте їх до серйозного спорту, не сприяєте їхньому розумовому розвитку на повну силу. Це неправильно.

— Ви ж самі хотіли, щоб хлопчик виховувався на землі. От він і виховується. Як всі земні діти. Навіть краще. Я вчу його англійської мови. Він вчиться читати і писати. Він вже вивчив майже весь алфавіт. Земні діти у такому віці ще й не думають про таке. Спорт — будь ласка. Я можу з ним грati в теніс. Таких маленьких дітей у нас не беруть у спортивні секції. Підросте — тоді піде, куди скажете.

— Того мало, пані Лідо. Хлопчик упустить свій час. Щоб його потім чомусь навчити, треба буде затратити більше часу і зусиль.

— Ні і ні. Не можна роздвоювати дитину. Або Артемко землянин, або він — житель вашої планети. Не може хлопчик одночасно жити на двох

планетах. Ви самі вирішили його долю, віддавши хлопчика на землю. Тепер він землянин. Не зовсім звичайний землянин. Це завдає нам прикрощів. Але я не скаржуся.

— Ну що мені з вами робити? Я не думав, що ви вчините такий опір. Каро, ти хочеш поїхати з нами?

— Ні.

— Чому, Каро? Ти ж нас знаєш. І Лана буде з тобою. У весь час буде з тобою. Ти любиш Лану?

— Так. Але я не хочу, щоб моя мама плакала.

— А ти хочеш бути сильним, Каро? Таким сильним, щоб ніхто тебе не міг подолати?

— Хочу. Але я не хочу, щоб мама плакала. Я не хочу бути без мами, бо тоді і я буду плакати.

— Що ж, Лано, наш Каро став землянином. Це маємо визнати. Мабуть, Лано, ми приїхали даремно. Я не можу забрати дитину силоміць. Це користі ніякої не принесе. Що ж... Пішли, дочка.

— Чекайте, — Ліда завагалася, — а мені з вами не можна? Я ще достатньо молода і здорована. Думаю, що я спокійно перенесу переліт, якщо це так конче треба. Якщо Артемко летів, ще такий маленький, то я... я згідна перенести всякі труднощі.

— Ні, пані Лідо, вам це буде не під силу.

— А Лана?

— Вона пройшла відповідну підготовку.

— А я не можу пройти таку підготовку?

— Для того треба певні умови і час. А ми часу не маємо. Та й умов таких ми просто так не створимо. Подумайте, пані Лідо, і відпустіть з нами Каро.

— Не можу. В глибині душі я розумію, що ви маєте рацію, але я не можу розлучитися з Артемком, тим паче так надовго. Я не можу віддати його вам, щоб ви завезли моого сина на вашу далеку планету. А раптом ваш науковий світ вирішить, що земне виховання приносить шкоду хлопчикові? І що тоді?

— Я не думаю, що такий варіант можливий. Земне виховання дало Каро багато плюсів, але... буду з вами відвертий, гарантувати вам нічого не можу. Науковий світ непередбачуваний. Тим паче, що частина науковців були проти того, щоб вивозити хлопчика з його планети.

— І все-таки?

— Більшість була за те, щоб віддати Каро вам.

— А ще скажіть, чому ви вперто називаєте дитину Каро, коли хлопчик має ім'я — Артемко?

— Ну, скажімо так: хлопчик жив у нас, і я звик до того імені. Скажу ще й таке: я б хотів, щоб хлопчик пам'ятав друге своє ім'я. Воно йому дане

його батьками, а ще: воно буде для нього маленькою згадкою про його далеку планету. Ви, пані Лідо, даремно думаете, що в нас немає ніяких емоцій. Є, звичайно. Але не стільки, як у вас, землян. Скажу вам правду, перед вашими емоціями я розгубився. Не можна, щоб емоції брали верх. Та це вже, певно, природа у вас така. У землян. Того вже не зміниш. Ви, пані Лідо, розумна жінка. Ну як ви не можете зрозуміти, що хлопчикові конче потрібно стати сильним? Бо, якщо ним зацікавляться серйозні викрадачі, тоді ніхто його не захистить: ні ви, ні він сам себе.

— Зрозумійте ж і мене, — зовсім спокійно і вже без надмірних емоцій сказала Ліда. — Ми ж теж живемо за певними законами. Уявімо собі, що я віддала вам Артемка.

— Так, уявили, — посміхнувся Календ.

— Всі вже знають, що у мене є дитина, і дитина не зовсім звичайна. Я за ту дитину несу відповідальність, бо це мій син. І раптом мій син безслідно зникає. Мене ж можуть у чому-загодно запідозрити. Мене можуть звинуватити, що я сама продала комусь свою дитину, щоб добре заробити. А що? Всякі матері бувають. Мене спитають, де дитина. І що я їм скажу? Почну щось торочити про вас? Хто мені повірить? Про МАЗД, я впевнена, ніхто нічого не знає, як не знала досі і я. Якщо МАЗД і справді солідна організація, то ви маєте діяти легально, щоб про вас знали. З вами має бути зв'язок, щоб, коли треба, покликати вас на допомогу. У вас на кожній планеті мають бути свої дійові центри. Я так це розумію. Бо інакше що ж це за МАЗД такий?

— Чуєш, Лано? Логічно. Дуже логічно. Слушні зауваження. Нам треба їх врахувати. На наш захист скажу, що ми щойно тільки починаємо свою діяльність і ще не встигли як слід розгорнутися. Хоча зробили вже чимало. Навіть знешкодили кілька міжпланетних піратських організацій. Але ви праві. Цього мало. Треба й справді активізувати всі маздівські центри на всіх планетах. Щоб про нас знали. Неприпустимо, що преса нічого не чула про нас. Та все це попереду. А зараз... пані Лідо, ви не передумали?

— Ні. Я не віддам хлопчика.

— Аби ви тільки про це ніколи не пожаліли. Пішли, Лано. Нам час. А це вам для зв'язку з нами.

І Календ протягнув Ліді і Артемкові маленькі кришталики. Вони були зовсім маленькі, їх можна було носити на ший.

— Це не шкідливо, — запевнив Календ. — Можете не переживати. Коли що — натиснете ось цю кнопочку — і ми вас почуємо, де б ми не були. Спробуй, Артемку, для тебе це конче важливо. Сильніше, сильніше натискай. Ця кнопка не може рухатися легко, щоб вона не спрацювала сама від якогось довільного руху.

Почувся легкий зумер.

— Натиснув? Молодець. Запам'ятай, хлопче: в якій би ти небезпеці не був, не забудь натиснути ту кнопку. Але пам'ятай, що це не іграшка. Бавитися нею не можна. А тепер дивися. Дивися і запам'ятуй. Збоку є ще одна маленька непомітна кнопочка. Якщо вдасться ще і її натиснути — це буде найкращий варіант. Вона покаже нам, де саме ти зараз перебуваєш. Тоді ми легко зможемо тебе знайти. Запам'ятив? От і добре. Краще б все це тобі ніколи не знадобилося. Але я не певен, що так буде. Ну... щасливо вам залишатися. Пішли, Лано. Нам пора.

Гості пішли, а Ліда сумно дивилася їм услід. Її мучили сумніви: чи правильно вона зробила?

Деякий час Ліда з Артемком жили більш-менш спокійно. Їх ніхто не турбував. Здавалося, на якийсь час всі про них забули.

— От і добре, — тішилася Ліда. Але тішилася вона зарано. Про них почули справжні викрадачі дітей. Це вже не були нерозумні хлопчеська. Це були справжні сухопутні пірати. Вони довго стежили за Лідою і за її маленьким сином. Та так хитро стежили, що Ліда й Артемко про таке і не подумали.

Було прохолодно. Сіяв дрібний дощ. В таку погоду Ліді не хотілося брати з собою Артемка. А в магазин піти конче треба було. От і вирішила Ліда піти сама. Вона казала хлопчикові чужим двері не відчиняти та її пішла собі. Таки її затрималася: хтось зустрівся, в магазині в таку погоду було чимало людей, потім згадала, що ще на пошту треба було зйти. Так минуло чимало часу. Підходячи до свого будинку, Ліда відчула невловиму тривогу. Щось трапилося. Вона ще не знала, що саме, але її материнське серце відчуло: щось трапилося. Ворота були розчинені настіж. Біля воріт слід від машини. Земля була волога, слід від коліс було добре видно. На подвір'ї лежав мертвий собака з обірваним ланцюгом і ножовою раною.

«Він боронив Артемка, — промайнула думка. — Артемка викрали». У хаті безлад. Очевидно, хлопчик бігав по хаті, намагаючись десь заховатися. Він ще не зізнав, що від дорослих і досвідчених викрадачів дитині заховатися неможливо. Ні, двері грабіжникам Артемко не відчиняв. Вони відчинили їх самі, виламавши утлий Лідин замок. Хіба ж наші замки від злодіїв? Ліда заламувала руки і плакала. Сльози градом котилися по її обличчю. Потім похопилася.

— Чого ж я стою? А лиходії тим часом... треба на міліцію. Де ж того дільничного шукати?

Ліда бігла по селу і всі, хто її бачив, розуміли, що у неї знову щось трапилося. На розпити Ліда не відповідала — не до того було. Волосся

повибивалося їй з-під хустки, парасолю молодиця забула взяти, тепер її нещадно поливав дощ. Патьоки стікали з її хустки, з одежі, а вона, як одержима, бігала по селу і тільки питала, де знайти дільничного. Їй пояснювали, і вона бігла далі. Раптом Ліда зупинилася, згадавши про маленький кришталик, залишений їй для зв'язку інопланетянами. Він постійно висів у Ліди на шиї. В Артемка був такий самісінький. Та чи згадає про нього перелякане дитина? Чи не похопляється бандити та й не заберуть його у хлопчика? Кнопка ніяк не піддавалася. У Ліди були мокрі пальці. Вона пам'ятала, що кнопка мусила ходити тісно, аби не натиснути її ненароком. Чи впорається Артемко, якщо Ліді важко? О, нарешті! Тихенький сигнал сповістив, що Ліду почули. Тепер треба чекати. А скільки чекати, того Ліда не знала. Вона продовжила свій шлях до дільничного, не покладаючи на нього великий надій. Але бути бездіяльною Ліда просто не могла. Вона не могла повернутися до порожньої хати з її безладом, до мертвого собаки, якого вона так і залишила лежати на подвір'ї. Вірний собака. Уявляла Ліда, як плакав Артемко, побачивши смерть свого друга. Чи усвідомила дитина, що таке смерть? Хлопчик любив свого Фреда і Фред любив його. Обірвав ланцюг, щоб захистити свого маленького друга. І загинув.

Дільничний довго і дотошно про все розпитував, все записував. Складалося враження, що для нього найголовніше — все ретельно записати, а не розкрити злочин. Нарешті Ліда не витримала.

— Послухайте, благаю вас, пошліть погоню за злочинцями. Може, вони ще не встигли далеко втекти. У мене біля воріт чіткий відбиток слідів від коліс їхньої машини.

— Ви, громадянко, не вказуйте мені, що я маю робити. Я сам знаю, я тут і влада, і закон. Не все так просто, як вам здається. Може ті злочинці зовсім і не злочинці.

— Як це не злочинці? Вони вдерлися до хати, викрали мою дитину.

— А може це й не вони. А може це ви самі свою хату переворушили, щоб запутати слідство? Га?

Ліда зблідла і не знаходила слів, щоб відповісти захабнілому полісмену. Вона повернулася і пішла до дверей, та дільничний її зупинив.

— Ви, громадянко, не гарячкуйте. Я тільки хотів сказати, що всяке буває у нашій практиці.

— А я хотіла сказати, що тепер розумію, чому у нас злочинці ходять на волі, а безневинні люди часто-густо сидять за гратами.

— Я не радив би вам ображати наші правоохранні органи. За таке можна, знаєте... Я розумію, що ви зараз в такому стані, але все-таки треба себе контролювати.

— Я тільки хочу знати, чи ви зараз, негайно, почнете пошук моого сина, чи почекаєте, доки злочинцям з дитиною вдасться безкарно втекти.

— Прошу нам не диктувати, що ми маємо робити. Ми діємо за своїми правилами. Ми — державна служба, а не якась там приватна шаражка. Мені за кожен літр бензину треба відзвітуватися, а ви тут...

Ліда пішла звідси. Вона зрозуміла, що тут їй не допоможуть. Надія тільки на МАЗД. Хоча ѿ це якась химера. І що їй робити? І де їй шукати поради? Нема порадників, нема. Ні порадників, ні захисників.

Артемко спершу ѿ не злякався, коли побачив у вікно двох чужих людей, що прямували до їхньої хати. Хлопчик у своїй хаті почувався захищеним. Мама зачинила його, коли йшла з дому. Та коли хлопчик почув, що чужі люди виламують замок, він став гарячково думати, куди б йому сховатися. Спершу Артемко заліз у шафу, але з середини не міг причинити двері. Тоді він притильном виліз з шафи і заліз під ліжко. А куди ще? Він не подумав, що це не просто хованки, в які Артемко бавився з мамою Лідою. Тоді мама Ліда вдавала, що ніяк не може знайти Артемка, хоч давно бачила, де він ховається. Тепер хованки були справжні, і чужі здоровенні дядьки відразу його знайшли і грубо витягнули з-під ліжка. Хлопчик і заплакати не встиг, як його понесли до гарної машини. Собака Фред розірвав ланцюг і кинувся на того здорованя, що ніс Артемка. Він таки вхопив нападника зубами, аж той закричав, але другий дядько, що потім сів за кермо і був, напевно, власником машини, вдарив собаку ножем і той впав. Тут хлопчик злякався по-справжньому. А ще жаль було собаку. Бідний Фред. Він хотів врятувати Артемка. І загинув.

— Фред, Фред! Мій песику! — плакав хлопчик.

— Нишкни, — гарикнув вкушений. — А то ѿ тобі таке буде. Ти думаєш, ми з тобою бавитися будемо?

Артемко замовк і став думати, як йому непомітно натиснути на ту кнопку на тій маленькій штучці. Про неї хлопчик не забув, не дивлячись на свій переляк. В машині він спершу принишк, наче заспокоївся, аж очі прикрив. Ті двоє заговорили про своє. Машина летіла з шаленою швидкістю. Здавалося, що ті двоє про нього забули. Про те, щоб обшукати хлопчика, дорослі ѿ не подумали. А що в нього шукати? Їм і до голови не прийшло, що в такої малої дитини могло бути щось небезпечне.

Артемко просунув руку під светрик, де на шиї була маленька блискуча цяцька. Тепер тільки натиснути кнопку. Та кнопка ніяк не піддавалася. Хлопчик ледь не плакав. Аж зуби заціпив. Та раптом ледве не скрикнув:

— Е! Натиснув! Тепер мене почують! Тепер мене врятають від тих страшних дядьків. Ще треба натиснути другу кнопку. Найважливішу. Так професор Календ сказав. І та гарна дівчинка Лана йому пояснювала. Ця друга кнопка вкаже їм, де зараз я. Як же ж мені?..

Тут на нього звернув увагу той чолов'яга, що сидів біля нього.

— Ти чого крутишся, малий?

— Я хочу надвір. Треба зупинитися.

— От ще морока.

І до шофера:

— Малому треба вийти. Де ми можемо стати?

— Нехай потерпить, — буркнув той. — Зараз ще не можемо.

— Потерпи, малий. Ще трохи потерпи.

Та й знову заговорили про своє.

— Нарешті, — ледве не вигукнув Артемко. Нарешті йому таки вдалося натиснути другу кнопку. Тепер його знайдуть. Він в те вірив. Артемкові навіть перестало бути так страшно. Він заспокоївся. Він чекав на свій порятунок.

— Тату, зумер, — вигукнула Лана. Професор Календ глянув на пульт.

Там світилася червона лампочка.

— Це Артемко, — сказав він схвильовано.

— Це лампочка його мами, тітоньки Ліди, — уточнила Лана.

— Малий може злякатися та й забути.

— Не забуде, татку, Каро розумний.

— Так чи інакше, з хлопчиком щось трапилося. Якась біда. Просто так пані Ліда нас би не викликала. Повертаємо до Землі.

— Через скільки ми там будемо?

— Через дві години. Не скорше.

— Це довго. Це так нестерпно довго, — занепокоїлася Лана. — Чи не можна якось... О, знову зумер. Це вже Каро. Я ж казала.

— Так, це Каро. Молодець.

— Якби він ще згадав про те, щоб повідомити свої координати.

— Друга крапка дуже тяжко піддається.

— Так, але без того нам буде важко його відшукати. Ясна річ, хлопчик не з матір'ю. Скорше за все, його знову викрали. І цього разу, здається, викрадачі серйозні.

— Татку, може спробуй збільшити швидкість, — майже благала дівчинка. Вона була на рівні цілком дорослого космонавта.

— Це небезпечно. Ти знаєш. Ми вріжемося в атмосферу Землі і можемо згоріти. Ми й так летимо з максимальною швидкістю.

— Ще є в нас трошки часу, доки ми ще на відстані від Землі.

— Спробую. Довіримось комп'ютеру. Він вичислить.

— О, татку, знову зумер.

— Так, це знову Каро. Фіксуй його координати. От молодець. А ще та-кий малий.

— Зафіксувала. Але він рухається. Як для землян, швидкість руху досить велика.

— Фіксуй. Це їхні швидкісні машини. Ми летимо на максимальній швидкості. Може, Лано, подай сигнал хлопчикові, що ми його почули. Нехай би дитина заспокоїлася.

— Я дуже хотіла б. Але це небезпечно. Можуть почути і ті, що поруч. Нам краще, щоб про зв'язок ніхто не здогадався. Подаю сигнал його мамі. Думаю, вона не з ним. Так?

— Так, Лано, подавай.

— Е!

— Лано, а ти сказала Каро про вібро?

— Так, сказала. Але чи він запам'ятав?

— Запам'ятав. Ти ж бачиш, що він хлопчик розумний.

— Щоб часом не злякався.

— Не злякається. Якщо він в машині, можеш включити. Включи йому вібро. На кілька секунд. Щоб він зрозумів, що ми його почули.

— Включаю.

— Добре. Ми входимо в атмосферу Землі. Будь уважна. Включаю нейтралізатор.

— Е. Включився.

— Думаю, ми встигнемо.

— Я дуже хвилююся.

— Спокійно, Лано. Ти космонавт. І маздівець.

— Я про те не забиваю.

— Каро знову включився. Фіксуй його курс.

— Фіксую.

Шофер матюкнувся.

— Що за чорт!

— Що таке? — занепокоївся і другий чоловік, той, що сидів біля Артемка.

— Та щось з машиною.

— Що саме? — сердився другий.

— Не знаю.

— Нам ще тільки того бракувало! Що там з твоєю чортовою залізякою?

Я ж казав, щоб все було у справності.

— Перевіряв. Я сам готував машину.

— Воно й видно. Так що там з нею?

— Двигун працює, колеса крутяться, а машина стоїть на місці.

— Що за чорт! Та якого гаспіда ти сидиш? Виходь і подивися, що там.

Ми не можемо втрачати часу.

— Не можу.

- Що не можеш?
- Не відчиняються двері.
- Що? — заревів Артемків охоронець. — Та я тебе...
- Але його двері також не відчинялися.
- Двері заблоковано, — розгублено сказав водій.
- Як заблоковано? Ким?
- Не знаю.
- А дідько б тебе взяв разом з твоєю залізякою. Це ти навмисно?
- Та ви що! Я ж тут, з вами, у пастці.
- В якій пастці? Що ти верзеш? Негайно заводь машину або відчиняй двері. Що за дурні жарти? Ти мене знаєш. А як не знаєш, то...
- Я нічого не можу зробити. Машина не заводиться, двері не відчиняються.
- Прощайся з життям, собако. Але перше зв'язки мене з шефом.
- Я пробував. Зв'язку нема.
- Та зв'язуйся хоч з ким-небудь, остолопе! От вляпався! Взяв на свою голову! А ще казали: справний хлопець, відповідальний. Нічого собі — відповідальний! Ну, що там у тебе? Є зв'язок?
- Всі прилади мовчать.
- Зараз і ти в мене замокнеш. Навіки замовнеш, скотино. Це твої штучки, я знаю. Здати хочеш? Не вийде.
- Та я... не винен. Я не знаю, що тут робиться.
- Той, що сидів біля Артемка, очевидно, хотів дістати якусь зброю, щоб поквитатися з водієм, але раптом скрикнув.
- Що за чорт! Я не можу ворухнути ні рукою, ні ногою.
- Я також, — перелякано сказав водій.
- Що за дурний жарт!
- Це... це... НЛО.
- Що? Я бачу, тобі вже і мізки скаламутилися. Обаранів зовсім.
- А ви не кричіть. Досить мене ображати. Ви краще подивітесь вгору над нами.
- Та хіба крізь ті затемнені вікна щось побачиш?
- А над ними і справді зависло НЛО, як звичали малювати в газетах, а ще показувати в кіно. Не встигли злочинці прийти до тями, як рвучко відчинилася дверка біля водія і Календ націлив на переляканого шофера свій променевий пістолет, маючи на оці і другого злочинця.
- Я стріляю влучно, — сказав спокійно, наче про цілком звичайну річ.
- І до Лани:
- Візьми Каро.
- Виглядало так, що про хлопчика на якийсь час наче всі забули. Він непорушно лежав на сидінні в неприродній позі. Лана вхопила хлопчика,

піднялася з ним в кабіну свого зорельоту і там надала дитині необхідну допомогу. За короткий час хлопчик прийшов до тями і вже обнімав Лану і радісно говорив, аж захлиновся.

— Лано, Лано! Як добре, що ви прилетіли. Я, Лано, злякався. Я дуже злякався. Лано, вони вбили моого Фреда.

У хлопчика на очах заблисли слізози.

— Ну, Каро, не плач, — втішала Лана. — Ти молодець. Головне — ти не розгубився. Ти вів себе, як справжній космонавт.

— Лано, Лано, послухай. Це був такий собака! Він обірвав ланцюг, щоб врятувати мене, а вони його вбили.

Хлопчик багато пережив. Йому треба було негайно зняти стрес. Лана знала, що вона потрібна батькові. Він там лишився наодинці з тими двома.

— Чекай, я включу тобі мультики. Подивися, відпочинь.

— Не треба мультики. Я буду думати про свого собаку. Його більше не буде, ніколи не буде, Лано.

— Каро, я тебе прошу, не думай зараз про собаку. Дивися мультики і думай про маму. А я мушу тебе залишити. Тато там сам... з ними.

— Ти йди, йди. А я буду дивитися мультики і думати про маму. А може й засну.

І хлопчик позіхнув.

— То й засни, Каро, засни. Так може й краще. Спи і нічого не бійся. Тобі треба відпочити. А я мушу йти.

І Лана випурхнула з кабіни, бо там, внизу на неї чекав тато.

— Як Каро? — спитав Календ.

— Все в порядку. Він багато пережив. Все говорить про вбитого собаку. На нього це справило сильне негативне враження. З нього треба зняти стрес.

— Так, для його віку це занадто серйозно. Але нічого, хлопчик він міцний, справиться.

— А що з тими будемо робити? — спитала цілком по-дорослому Лана.

— На Кошор вони не долетять.

— Звичайно, що не долетять. Вони зовсім не треновані. Слабаки, — сказали б про них на Землі.

— Но-но, дядя! Обережніше на поворотах. Бо я можу...

Це заговорив Артемків охоронець. Календ засміявся.

— Нічого ти не можеш. Сповили тебе, як дитя — от і все. А тепер вас судитиме Міжпланетний суд МАЗДу, як піратів.

— Не маєте права! Ми будемо на вас скаржитися. Ми — громадяни...

— Ніякі ви не громадяни. Ви — бандити.

— Ви не маєте права! У нас є родини, у нас є діти!

— Ага, і про дітей згадали! А у тих, кому ви робили кривду? У них хіба нема родин? Чи родини тільки у вас? Ну, годі. Нічого мені тут з вами... як, Лано?

— Теревені правити.

— От-от... Ви — підсудні МАЗДу. Повеземо, Лано, їх на Венеру. Там їх судитимуть. Переліт недовгий, витримають. А якщо й не витримають — туди їм і дорога. Я розумію, що не правий, але, коли йдеться про дітей, то, повіриш, Лано, я втрачаю над собою всякий контроль.

— Послухайте, а гроші? — заговорив знову Артемків охоронець. — Ми можемо дати багато грошей. Золото чи доляри.

Тут почувся легенький посвист. Це вистрілив Календ зі свого маленького пістолета і обпалив злочинцю волосся біля скроні.

— Це не тому, що я поганий стрілець. Я просто попередив. Негайно замовкніть, бо я за себе не ручаюся. Лано, відпусти їм ноги. Настільки, щоб вони могли пересуватися. Натисни на пульті. Тільки не помилися.

Нарешті обидва злочинці вилізли з машини.

— Станьте спинами один до одного. Лано, наручники. Так... Тепер включи підйомник і — в бажаний відсік. Долетять і там. Вкладеш — і виключи ноги.

— Не маєте права, — знову спробував балакучий. Бо водій мовчав. За весь час він не сказав ні слова.

— Цікаві люди, — посміхнувся Календ, допомагаючи Лані, — самі чинять беззаконня, а коли торкнеться до них, тоді згадують свої права. Це ще на Землі з ними панькаються. Пірати не повинні мати ніяких прав. Ну, сідаймо та рушаймо. Чекай, ще перевірю двигун машини, щоб зненацька не рушила, коли ми її відпустимо. Мусимо все передбачити. Так, вимкнув.

— А що буде з машиною? — нарешті обізвався водій.

— Про вашу машину ми журитися не будемо. І ви нею не клопочітесь. Думаю, що вона вам більше не знадобиться.

Тут обидва злочинці закричали наперебій.

— А що з нами зроблять?

— Нас уб'ють?

— Але ж хлопець живий.

— Ми йому нічого не зробили. А могли б.

— Ви йому нічого не зробили не з вашої великої доброти. Просто це не входило в ваші плани. Ви розраховували заробити на ньому великі гроші. Все. Досить. Я не суддя і не знаю, який вирок винесе вам суд. Знаю тільки, що на Землю ви більше не повернетесь.

— У-у-у! — по-звірячому завили обидва. — А куди нас?

— Думаю, вас закинуть на якусь безлюдну планету, придатну для жит-

тя. Будете жити серед таких, як ви. Там дармувати не будете. Підберуть вам роботу за вашими здібностями. А головне — звідти не втечете і не відкупитесь. Отакі приблизно у вас перспективи на майбутнє.

— Тату, навіщо ти на них тратиш стільки часу? Там тітонька Ліда хвилюється за Каро. Треба якнайскорше її заспокоїти. Та й Каро треба принаймні нагодувати. Ці ж не додумалися. Їм таке і до голови не прийшло. Покидьки!

— Ану, малявка, нишкни! Жовтороте! — загорланив балакучий. Календ підняв руку з пістолетом.

— Не треба, тату, — зойкнула Лана, — витримка — це найперше. Як ти мене вчив?

— Та, розумієш, вони мене вже... як це по-земному?

— Дістали. Розумію. Але не можна.

— Сам знаю, що не можна. Яvnі бандити, а мусиш з ними панькатися.

— Не забувай, таточку, на них чекає суд.

— Тільки те мене й стримує. А то б я з ними по-своєму, чи то пак по-їхньому, розібрався б.

— Професоре Календе, — посміхнулася Лана і насварилася пальчиком.

— Вам, пане професоре, пора в профілакторій. Днів так на двадцять.

— Так, ти, як завжди, права, — сказав Календ цілком серйозно, — втомувся я. От закінчу з тією справою — і на відпочинок. Хоч на дно якого-небудь кратера.

— Ой, таточку, не говори краще нічого. Адже ти добре знаєш, що того не буде. Ну, їдьмо вже нарешті, а то мені здається, що не ми тримаємо цю машину, а вона нас чомусь не відпускає. А тим... може їм відключити мову?

— Та ні, не треба. Це єдине, що їм ще залишилося. Зараз в їхній мові вилізе весь їхній, з дозволу сказати, інтелект. Зараз вони почнуть звинувачувати і обзвивати один одного. У них завжди так буває. Це навіть до деякої міри цікаво і смішно. Я включив би на салон, але їхня мова не для дитячих вух. Нехай собі.

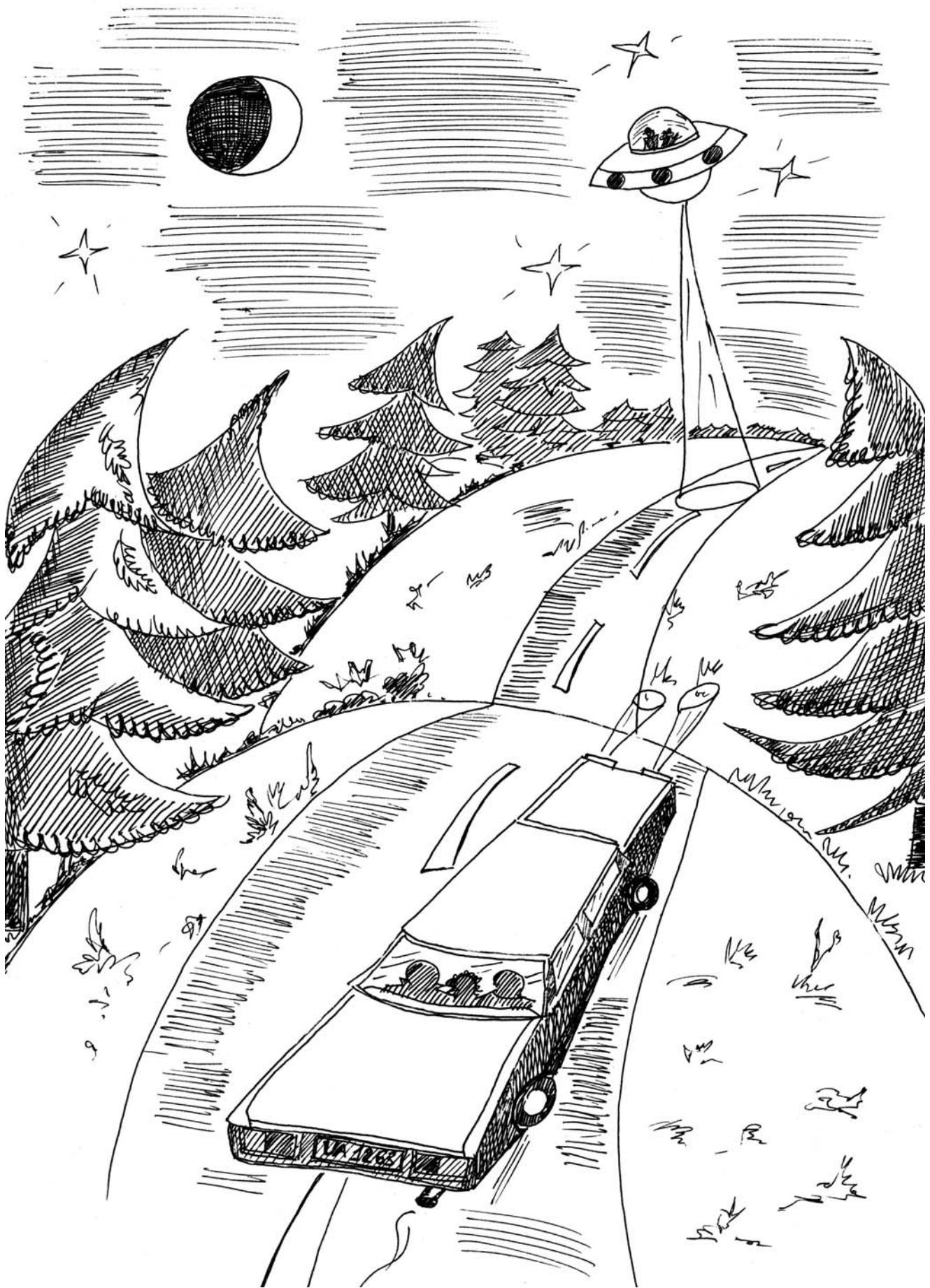
Артемко спав. На його устах блукала посмішка.

— Це добре, — сказав Календ.

— Що добре? Що спить чи що посміхається?

— І те, і друге — добре. Приготуйся, рушаємо.

Легка вібрація — і НЛО маленькою зірочкою піднявся в небо, щоб через якусь мить зависнути над Артемковим подвір'ям, не маскуючись, бо на те вже не було часу: мусили здати злочинців, що лежали в багажному відсіку спина до спини, безсилі, безборонні, сковані ще й наручниками. Ліда вибігла з хати, бліда і заплакана.

— Я знала, я знала, що ви нам допоможете. Я вірила в вас.

— Це Каро, тобто Артемко. Це він не розгубився і натиснув обидві кнопки. Інакше б нам було дуже нелегко його знайти. І це не було б так швидко.

— Мамо, а кнопки так тісно ходять, я ледве зміг...

Але Ліда нічого не чула. Вона безтязмо цілувала свого сина, що нарешті знайшовся і був тепер разом з нею.

— А де ті бандити? — спитала Ліда.

— Лежать у нас, як сповиті. Веземо їх на суд МАЗДу.

— От би глянути на них. Я б їм сказала.

— Не треба, пані Лідо. Там ні на що дивитися. І слова на них не вплинуть — шкода труду. Вони ж бандити.

— Вони вбили моого собаку, — зі слізами сказав Артемко і все дивився на спорожнілу хатинку свого відданого друга.

— Ми неодмінно привеземо тобі песика, — пообіцяла Лана.

— Але це вже буде інший песик.

— Так, жаль. Але того вже не повернеш.

— Ой, Боже ж мій! Яка ж я... — похопилася Ліда. — Ходімо ж до хати, пообідаємо.

— Ніколи нам. Мусимо летіти, — заспішив Календ.

— То почекайте, я хоч молока винесу. Це швиденько.

— З булочками, — сказав Артемко.

— Так, мій хлопчику, з булочками, — поцілувала Ліда свого маленького ласунчика.

Хіба ж можна було відмовитися від молока зі свіжими булочками? Та нізащо! Лана такого б не припустилася.

Пили молоко, хвалили Лідині булочки, до яких вона була справжня майстриня. Потім Календ сказав:

— Маю гарну новину. Недалеко звідси, в одному містечку живуть наші друзі. Там є один цікавий інститут, що займається всякими аномальними явищами, в тому числі і нами. Уявляєш, Лано? Ми — аномальне явище...

— Добре хоч так, тату.

— Так, звичайно. Але я що хотів сказати... Там один професор — теж наш друг — погодився обладнати нам зал з відповідними тренажерами. Ми вже завезли їм креслення. Морочливо, але нічого не поробиш. З планети Кошор ми привеземо ще двох вчителів. Вони також контактували з Землею. Тоді Каро зможе займатися. Тоді він стане міцним і дужим, а вправ і методів навчиться таких, що ніякий дорослий силач його не подужає. Чуєш, Каро?

— Я їм тоді...

— Так, мій хлопчику, в цьому світі треба бути сильним. Розумним і сильним. Вам, пані Лідо, треба буде там трохи пожити разом з Каро, щоб хлопчик не сумував. Думаю, що ви погодитеся.

— Це я зможу. Аби тільки ми були разом.

— Поживете в наших друзів.

— Каро, там є така чудова дівчинка, Оксана. Я її вже навчила літати, хоча вона — зовсім земна дівчинка. Тобі з нею буде дуже цікаво.

Зникала в небі маленька зірочка НЛО. Ліда і Артемко дивилися її услід. Вони були вдячні Артемковим рятівникам. Життя поверталося у своє звичне русло.

— Ходімо, сину, до хати, — сказала Ліда і взяла хлопчика за руку.

— Я вже поставила нові міцні двері і нові замки. Тепер тобі нема чого боятися.

— А скоро я стану таким сильним, що мене ніхто не подужає.

— Неодмінно станеш, Артемку.

І вони пішли до хати, розмовляючи та мріючи.

ІСТОРІЯ ОДНОГО КОТА

В одному селі жила собі жінка. Звали її Марія. Але ім'я її десь на життєвих шляхах загубилося, залишилося тільки ім'я її чоловіка. А що Маріїного чоловіка було звати Стратон, то й Марію стали називати Стратониха.

— Нехай так, — погодилася Марія і прийняла це прізвисько як своє ім'я. Відколи чоловік помер, жила Стратониха сама. Як могла, так жила. Все зі своєї праці, зі своїх пучок. Що у людей заробить, що виросте на її латочці поля, на городі, то і до хати, то і її. От тільки лихо, що дітей у неї не було — сама собі, як великий палець на руці. Як занедужає, то хоч плач: ні кому й води принести чи худобу обійти. Правда, худоби тієї — що там і обходить — корова, теля та ще двоє свиненят. Та ще з десяток курей у дворі. А нащо їй більше? Сама давала раду. А що була ще молода, то про самотню старість і думати не хотілося. Не хотілося думати, то й не думала. Хіба що взимку. Тоді вечори довгі. Сидить Марія, пряде вовну чужим дітям та онукам на шкарпетки та й журиться, що сама. Журба її довга, як тая тоненька нитка, та ще пісня, теж сумна та довга...

Та зима ще нескоро. Коли ще там вона буде. Зараз літо, тепле, сяюче. Марія йде по селі, прибрана, чепурна і ще гарна. Йде, з усіма вітається, як у селі заведено. Зупиниться, перекинеться словом з ким-небудь. Куди спішити? Неділя. Саме час пройтися отак по селі, розгледітися, людей побачити, себе показати, нове щось почути.

— Куди так, Стратонихо?

— Та до магазину. Може, щось добре привезли.

— Ідіть, ідіть, там оселедці привезли, та такі добрі, що з пальцями з'їсти можна. Ще вчора привезли, то може вже й розібрали.

— Та скільки мені там треба!

Та й іде собі далі.

— Добриденъ, Стратонихо. Куди так?

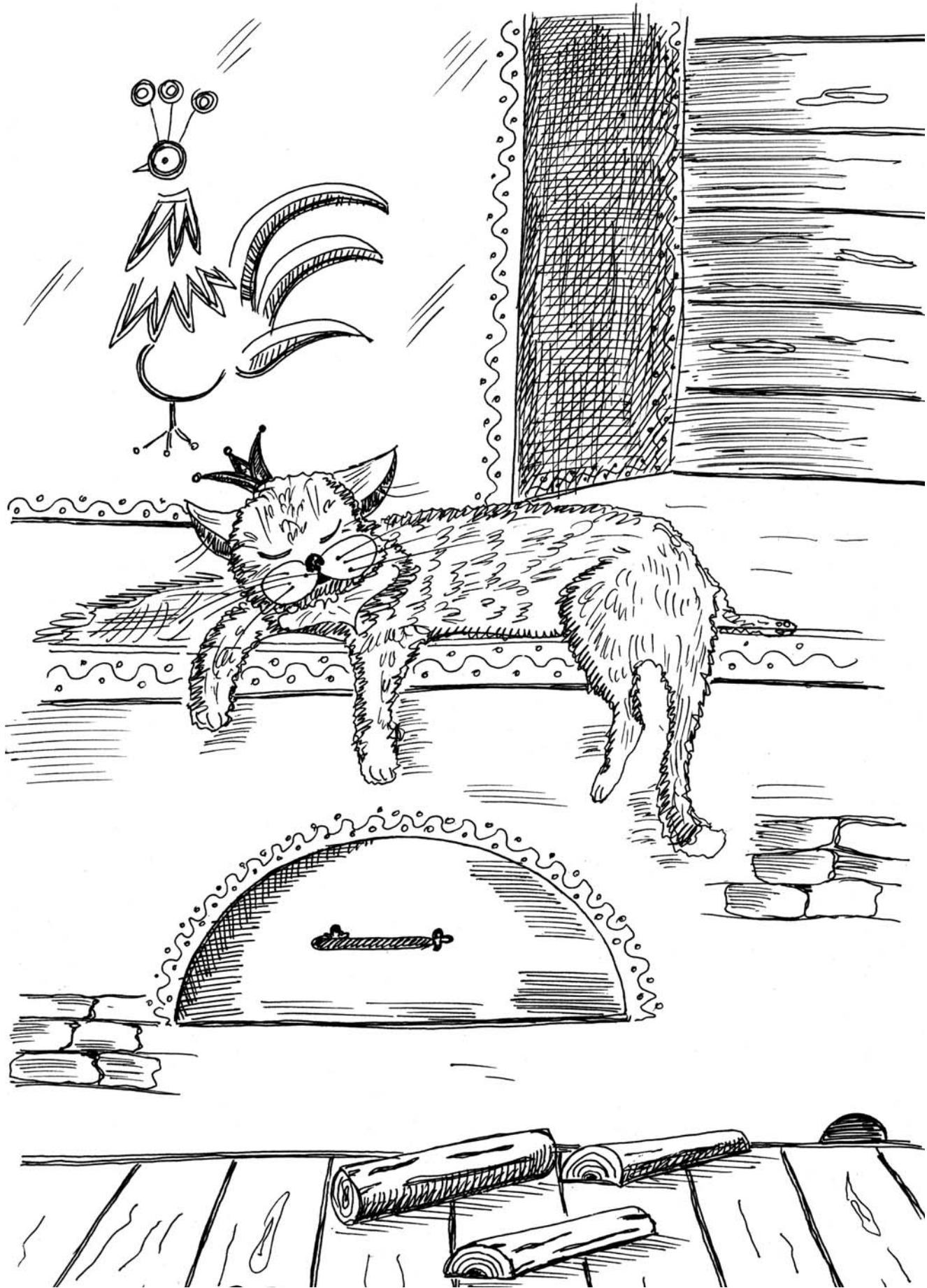
— Та до магазину йду.

— Ідіть, ідіть. Там вчора хустки привезли. Такі вже гарні. І недорогі. Саме для нас. Я собі купила.

Отак і йшла. Коли дивиться, а назустріч дід Кіндрат іде, мішок несе. А в мішку щось так несамовито кричить, що жах. Та не щось, а либонь-таки кіт. Та наче й не кричить, а словами промовляє:

— Пробі! Рятуйте, люди добрі, хто в Бога вірує!

— Доброго дня, діду Кіндрате, — привіталася Стратониха, хоч і недолюблювала того чоловіка, скупого та пронирливого.

— Куди так при неділі? І що це у вашому мішку так несамовито кричить?

— Та... іду капосного кота топити.

— Та бійтесь Бога! Як таки топити? Воно ж живе і теж, либонь, душу має.

— Та яку там душу! Курчат краде, от що! То от несу до річки та й утоплю к лихій матері.

На тих словах кіт ще дужче закричав, наче зрозумів, про що йдеться.

Стратониха якусь мить подумала та й каже:

— А знаєте що? Віддайте мені того кота.

— Та навіщо він вам?

— Та нехай буде. Як маєте ви його втопити, то нехай краще в мене живе.

— Ні, не віддам, таки втоплю клятого.

Кіт в мішку аж заходився від крику. Здається, так вже скричався, що скоро й топити його не треба буде — так дійде. Дід Кіндраг рушив далі.

— Послухайте, — знову зупинила старого Стратониха. — Я вам за нього десять карбованців дам. Більше не маю. Гроші, хоч і невеликі, та все ж краще, ніж задурно втопити.

— Та яке там задурно! Він у мене половину курчат витаскав. І з'їсть же, вражена, — ні пір'ячка не зоставить! Ні, таки втоплю.

— Та курчат ваших однак не вернеш. А я вам за кота, окрім десяти карбованців, ще мішок картоплі дам, коли вродить.

Кіндраг задумався. Замовк і кіт, наче дослухався, чим все це закінчиться.

— А гроші зараз? — спитав чоловік.

— Та вже ось даю. Саме до магазину йшла.

— Добре. Давайте.

Таки скупість взяла верх над злістю.

— Тільки ніяк в толк не візьму: навіщо вам цей розбишака.

— Та це вже моя турбота. Давайте його сюди.

— Тільки про картоплю не забудьте.

— Не забуду.

— Мішка шкода. Добрий мішок.

— І мішок вам поверну, — заспокоїла Марія. — Зараз боюся з мішка його витрясати, бо з переляку може втекти та й не знати куди забігти.

— Та ще от що. До мене хай не потикається. Хоч у клітку його зачиніть, хоч прив'яжіть його замість пса. Бо як піймаю біля своїх курчат, то таки втоплю, не подивлюся, що вам продав.

— Не хвилюйтесь, до вас він більше не прийде, — запевнила Стратониха. Віддала гроші, взяла мішок, погладила, щоб заспокоїти бідну тварину.

Кіт тут-таки перестав кричати.

— Знає, гаспид! — зі злістю сказав Кіндрат.

— Звичайно, що знає. А ви ж як думали! Він руку людську чує.

— Батіг теж чує.

— І ви б почули, якби вам так з кільканадцять...

Розійшися. Марія додому пішла, свій здобуток несучи. Пішла городами, щоб ніхто не розпитував, що вона несе. Сміятися будуть. Кіт вже не кричав — знемігся неборака, а може й заснув.

Увійшла в хату та й витряслася посеред хати кота з мішка.

— Ану, вилазь, Мурлико, нехай хоч на тебе подивлюся, — засміялася молодиця. — Чи вартуєш ти десять карбованців та ще мішок картоплі. Переплатила, либо нь. Та вже що?.. Кіт був розкішний. Сам чорний, з біленькою краваткою, білими вушками і з біленьким кінчиком хвостика. Стояв і роздивлявся довкола: куди це, мовляв, я потрапив? А тут і роздивлятися нічого було: хата як хата.

— А ти, котику, гарний, хоч малюй тебе. Чекай, я зараз тебе нагодую. Бідененький! Ледь не загинув! Добре, що я вчасно надійшла. І грошей за тебе не шкода. Добре, що врятувала. Живи тепер собі.

Пішла на кухню та й принесла котові чималий кусник м'яса — з борщу витягнула. Та ще мисочку з молоком поставила. А сама сиділа, дивилася, як він їсть, і посміхалася. Кіт, смачно поївши, скрутівся клубочком біля господині. Вона гладила його, а він тихенько муркотів і обое були щасливі. Не так уже й багато треба людині для щастя. А котові й того менше.

— Тільки не йди, котику, до свого колишнього господаря, бо пропадеш. Грозився, як піймає, втопити тебе. Злий чоловік. І нащо ти брав ті його курчата? Не можна, котику.

І раптом кіт сказав чистою людською мовою — аж Марія по хаті оглянулася, а потім довго й ошелешено дивилася на кота. А кіт сказав:

— Та хто б ті курчата зачіпав! Так він же ж мені їсти не давав. Іди, каже, мишей лови. Кіт має сам себе годувати. А де ті миши, коли я вже всіх переловив? І у вас переловлю. Я не ледачий. Дякую вам, господине, що вирятували мене від напasti.

— Чекай, котику... це ти сказав?

— Та ж я, не хто інший.

— А я вже подумала, що у мене в голові щось макітриться. Бо як таке може бути, щоб кіт людською мовою говорив?

— Як бачите, може. Хіба ж ми, коти, дурні якісь? Живемо ж з людьми. То як же їхньої мови не знати? Безмозкий папуга — і той розмовляє. А ми ж таки розумніші.

— І що, всі коти вміють по-нашому розмовляти?

— Вміють, та не хочуть людям того показувати, бо почнуть доскіпуватись: що та як. А я вам вірю, що ви мене нікому не викажете. Ви ж мене від смерті врятували і грошай за мене не пошкодували. За мене, за чужого кота! Кому скажи, то й не повірить. Ще й мішок картоплі! Це ж тільки подумати!

— Ну, добре, котику. Тепер тебе ніхто не скривдить. А я рада, що тепер мені довгими зимовими вечорами буде з ким розмовляти. Ти відпочивай, а я піду годувати свою живність. Чуєш, як поросята кричать? Корову видою, то й тобі свіженського молочка наллю.

Так вони й жили. Стратониха господарювала, кіт мишай ловив, а вечорами вони собі тихо та мирно розмовляли. Марія вже й дивуватися перестала, що її кіт розмовляє з нею, як ото людина. Нікому про таке не розказувала, аби часом хтось не подумав, що вона на старості літ з глузду з'їхала. Як тільки колишній господар кота старий Кіндрат за картоплею приїхав, — не забув таки, — то кіт зашився десь у коморі, що його й чути не було. А той, щоправда, про кота навіть і не згадав. Взяв свою картоплю — та й поїхав собі.

Настала зима, сніжна, холодна. Стільки вже того снігу випало, що не пройти і не проїхати. У Марії в хаті тепло, грубка гаряча. Біля грубки на ослоні кіт лежить, ніжиться, не хочеться йому і в клубочок згортатися — тепло. Марія знову за пряжу засіла — людям вовну пряде. А що робити? Без роботи нудно сидіти довгими зимовими вечорами.

— Так вже мені добре у вас, господине, — озвався кіт. — Вже і не знаю, як вам дякувати за вашу доброту.

— А мені здалося, котику, що ти останнім часом щось засумував. Я вже думала: чи не занедужав?

— Та ні, не занедужав. А що засумував, то так воно і є.

— А що ж таке? Кажеш, що добре тобі у мене. То чого ж тоді сумуєш?

— Ет, господине, навіщо вам мої клопоти?

— Ні вже, котику, будь такий ласкавий, розкажи мені, що тебе гризе, то може чим-небудь і допоможу тобі. Хоч порадою, як не зможу чим іншим.

— Та розказав би я вам, так ви не повірите.

— А ти розкажи. Нехай це буде навіть, як казка. Однак розкажи. Мушу тобі зізнатися, що я ще й досі люблю казки. Жаль, що ні дітей, ні онуків у мене нема, щоб ті казки розказувати. То я й сама охоче послухаю твою казку. Чи правду. Розкажи, котику, то може й самому полегшає.

— Та де вже там полегшає! — зітхнув він. Та так тяжко зітхнув, як ото людина зітхає, коли її обсідає тяжке горе. Марія занепокоїлася. Що ж

так може гнітити її кота? Виходить, що і в котів є свої біди і радості. А вона думала, що коти — собі коти. Аби їм тепло та ситно, а більше ѹ нічого не треба. А виходить...

— То добре вже, розкажу. Чи повірите, чи ні, а розкажу. Річ у тім, що мені конче треба знайти наречену.

— Ото біда! Чи ж мало їх тут бігає? Вибираї, яку хочеш. Яку приведеш, таку ѹ прийму. Тільки, щоб не шкідлива була. І діток ваших топити не буду, як ото другі роблять.

— Та ні, господине. Такими дурницями я б і не турбувався, і не журився б. Дівчину мені треба. Звичайну людську дівчину. І щоб вона перед усім миром не повстидалася заміж за мене вийти і назвати мене своїм чоловіком. А де ж знайти дівчину, щоб на таке зважилася?

— Ну, коте, знаєш... це ти вже занадто. Дівчину! Ти ж таки кіт. Хоч гарний, розмовляти вмієш, та все ж таки кіт. Де ж це видано, щоб дівчина за кота заміж ішла? І що це тобі таке на думку спало?

— Не спало б, господине. Я і сам все це розумію, тому ѹ сумую. Але інакше мені не можна. Інакше мені кінець.

— Та що там у тебе таке? Розповідай скорше, бо такого я ще не чула, відколи на світі живу. Пригадую, в дитинстві мені читали казку про те, як хлопець на царівні-жабі женився. Так то ж казка була.

— Хто знає, господине, чи то була казка. А може і в мене казка. Та ще ѹ не менш цікава, як та, що вам в дитинстві читали.

— То розкажи її швидше мені, бо, либо нь, умру від цікавості. І кіт почав свою розповідь.

— Хочете вірте, а хочете — ні, а був я колись людиною. Був собі хлопцем, гарним на вроду. Та не зовсім звичайним хлопцем. Мій батько був король. Королівство наше було невеличке, не мав мій батько і розкішного палацу, як ото в інших королів буває. Та все було в межах пристойності, як і годилося королеві. Народ любив свого короля, бо в нашій країні не було бідності. Я був у батька єдиний син, отже, спадкоємець. Поряд з нами жив чаклун один. Зло завжди вживається поряд з добром. Коли в тому була потреба, перекидався той чаклун у триголового змія, і тоді вже не було такої сили, котра могла б його здолати. Він давно вже зазіхав на наше королівство, але зовсім протиправно піти проти моого батька не зважувався. А тут ще я підростав — пряний спадкоємець. А був він, треба вам знати, нашим далеким родичем, і я йому стояв на заваді. От він і викрав мене в моїх батьків. Вбити не вбив, а обернув мене на кота. Сказав, що почекає, доки мені виповниться двадцять років. І ще сказав: якщо в такій подобі я знайду собі дівчину і вона погодиться вийти за мене заміж, тоді чари спадуть, а якщо ні, то я назавжди залишуся котом, а триголовий змій після моого батька успадкує королівство і буде правити

моїм народом. Отака моя історія. Шкода мені, звісно, і віку моого молодого, і батьків моїх, що старітимуть без синівської любові та підтримки. Але найбільше шкода мені моого народу, моєї маленької країни, що стане вона легкою здобиччю злого чаклуна. От і думаю я, як лихові зарадити. А що ти придумаєш, коли ти — кіт? Був би я юнаком — військо зібрал би та й повів би проти напасника. А так що?..

Замовк кіт. Задумалась Стратониха. В хаті запанувала тиша. Вітер жбурляв у вікна снігову крупу. Починалася хурделиця. В хаті було тепло, затишно, та і кіт, і Марія сумно сиділи та журилися: кіт від розпачу, а жінка від того, що не знала, як зарадити лихові. І хотіла б вона допомогти своєму улюбленацю, та не знала, як це зробити.

— А чом же ти ніколи раніше мені про те не розповідав?

— Та не хотів перекидати свої клопоти на вашу голову. Я й так бачу, що засмутив вас, господине, свою казкою.

— Якщо це казка, то в неї неодмінно має бути добрий кінець.

— Ой, боюся, що це буде єдина казка на світі, котра закінчиться сумно.

— Е, котику, справи твої, видать, кепські, якщо ти так у всьому зневірився. Тоді в мішку і то ти веселіший був. Не можна так. Лихо таких любить, воно таких і губить, зневірених та покірних. Тоді воно просто добиває таких людей. Та й котів також. З лихом, хороший мій, боротися треба.

— А як же ж з ним, клятим, боротися, коли я — кіт?

— Е, не кажи так. Коти теж багато чого можуть. Може часом навіть більше, ніж люди. А коли тобі має виповнитись двадцять років?

— Через півроку.

— Часу, звичайно, мало. Ех, чому ж ти мені раніше того не розказав? Стільки часу втрачено. Тим паче треба щось робити. Гаяти не можна жодного дня.

— А що робити, господине?

— Та робота знайдеться. То тільки для ледачих роботи ніколи нема.

Наступного дня Стратониха встала раненько і зібралася в дорогу. Дорога мала бути далека, бо і харчами жінка запаслася, і навіть костура добрячого взяла, хоч не була ще у такому віці, аби з костуром ходити. Та в дорозі воно так безпечніше. І по снігу легше йти, та й від собак оборона.

— Куди ж ви, господине? — спитав кіт.

— Та піду трохи на людей подивитися та й себе показати. Засиділася вдома. Так постарієш і не помітиш коли. А ти, будь такий ласкавий, сиди вже вдома. Двері нікому не відчиняй та мене дожидайся. Їсти там є, на кухні.

Та й пішла.

Вийшла на шлях. Сонце саме встало. Хотіло в крижане дзеркало подивитися, та де там! Снігом все позамітало. Добре потрудилася хурделиця. Видно, всю ніч не спала.

— Куди ж його йти? — завагалася Стратониха. — Таки піду до Росихи. Вона, кажуть, все знає. Правда, трохи страшнувато, бо кажуть про неї, що вона з нечистим водиться. Може й брешуть люди, а може й водиться. Бо звідки проста людина може щось знати? От я, скажімо. Нічого не знаю, навіто того, що буде сьогодні до вечора. А з другого боку: Росиха зла нікому не робить. Людям допомагає, травами лікує. Мабуть-таки треба йти: якщо не допоможе, то, може, щось нарадить. Заради себе, їй-Богу, не пішла б. А так... мушу йти. Тільки де ж її шукати? Кажуть, вона десь у лісі живе. Легко сказати — у лісі. А де саме? Снігу там, мабуть, по пояс. Так і пропасти можна.

Отак вона йшла і міркувала собі, та все шляхом, та шляхом, попри ліс, що засніжено білів і відлякував від себе. Коли дивиться — жінка якась іде. Здалеку й не розбереш, але, либоно, дуже стара, бо ледве дібуляє по засніженій дорозі.

— Почекаю, — спинилася Марія. — Може вона щось знає про Росиху. Підійшла стара й собі стала, відпочиває, ледве дух переводить.

— Старість — не радість, — сказала, — вже зовсім з сил спадаю.

— То чи нема кого молодшого послати по потребі? — спитала Марія, аби щось спитати, щоб розмова зав'язалася.

— Нема, голубонько, нема. Сама живу на світі білому.

— Ой, бабусю, чи не знаєте ви часом чого про Росиху? — спитала Марія.

— А що вам про ту стару відьму розказати?

— Не кажіть так, бабусю. То злі язики на неї всяке вигадують. Не відьма вона, а травознайка. Я про неї багато доброго чула. Людям допомагає, дітей від кашлюків рятує. А що ворожить дівчатам — то пусте. Аби зла нікому не чинила. А зла Росиха не чинить нікому, бо люди про таке знали б.

— Коли так... спасибі на добром слові. Бо я і є Росиха.

— Ви? — спаленіла Стратониха.

— А чого вам так дивно? Може думали, що у мене роги ростуть і хвіст з-під спідниці вибивається?

— Ні, я так не думала. Просто не сподівалася, що мені так поталанить. Саме журилася, як мені вас знайти. Снігу ж скрізь повно.

— То ходімо до моєї хати. Тут недалечко вже.

Прийшли. Хатинка і справді була на краю лісу, але близько від дороги. Тут було тепло і затишно, пахло травами, а головне те, що по стінах висіли образи. Це було якось несподівано, і Марія зовсім заспокойлася.

— Що дивитеся? — посміхнулася Росиха. — Самі ж мене захищали від людського поговору. Чого ж тепер дивуєтесь?

— Я просто ніколи не була у хаті травознайки.

— Це правильно ви сказали — травознайка я. А що ворожка — це вже для людської потреби. Не люблю ворожити. Ще дівчатам... то діло молоде, до весілля йдеться. Та як почнуть просити, та як почнуть благати — не можу їм відмовити. А старим... ні, не люблю. Я ж бачу не тільки добре, але й... а як скажеш? Чи й не казати?.. Ет! Лихо та й годі. Та цур йому і пек, тому ворожінню. Я пак і байдуже. А ви з чим прийшли? Чи не ворожити часом?

Марія зніилася і зашарілася.

— Та я...

— А чого? Ви ще молода і гарна. Можна б і поворожити на якогось короля з дальньої дороги.

— Та ні. Яке там вже моє ворожіння. У мене... прийшла до вас за порадою. Та вже не знаю, як вам і казати.

— Та вже кажіть, як є. Бо інакше пощо було битися в таку далеку дорогу?

— Та вже скажу. Тільки ви не смійтесь з моєї журби. Бо як для кого, то моя журба — й не журба зовсім, а для мене... Є у мене кіт. Ніби й нічого особливого: кіт як кіт. Один чоловік ніс його топити, а я відкупила того кота. А той кіт якось заговорив людською мовою. Говорить, як ото ми з вами. Я спершу аж злякалася. А потім нічого, звикла. А ще по якімсь часі розповів мені той кіт свою незвичайну історію, і я вже не знаю, чи вірити йому, чи ні, чи дивитися на його розповідь, як на цікаву казку.

— В казку також часом можна повірити, якщо казка гарна.

— Так-от... Цей кіт каже, що він нібіто колись був людиною. І не просто собі людиною, а сином короля, тобто принцом.

— Далі можете не продовжувати, — зупинила Марію баба Росиха. — Я знаю ту історію. Але якось втратила з ока того кота. Нещодавно якраз думала про нього. І де, думаю, той кіт подівся? А він, виявляється, у вас прижився. Хитрючий! Живе, ледачий, на пуховиках ніжиться, а ти думай про нього, наречену йому шукай! От доберуся я до нього! Я йому всиплю гаряченьких! Буде довго пам'ятати бабу Росиху!

— Та не сваріть ви його. Він і так багато пережив, — заступилася за свого улюблена Стратониха.

— Ледачому ще й везе. Ще й заступитися за нього є кому. Та це я так, жартуючи.

— Якщо можете, якщо вірите у правдивість тієї історії, то допоможіть йому, дуже вас прошу. Грошей у мене нема, то може вам якось відроблю

або що. Я б і сама рада допомогти, та не знаю як, не знаю, де ту наречену для нього шукати.

— Грошей мені ваших не треба, хоч би вони у вас і були. А якщо ви погодитеся коли-небудь допомогти старій Росисі зілля збирати, то подякую, ще й вам чимось прислужуся. А тепер скажіть мені: у вас донька є?

— Ні, нема. Ні доньки, ні сина.

— А якби була? Чи віддали б ви її за кота?

— Та... мабуть, що ні.

— Отож-бо й воно. Отак кожна мати думає. І я б так подумала, якби в мене донька була. А звідси й виходить, що шукати треба дівчину-сироту, щоб ніхто не міг би їй того заборонити, якщо буде на те її воля.

— Сироту... теж воно якось не дуже... Скажуть люди, що ми скористалися дівочою безпорадністю.

— Але ж ми з вами знаємо, що не намовляємо її на зло. Ми знаємо, що буде їй потім добре. Адже вона виходить заміж не за кота, а за принца. Просто люди ще того не знають, а ми з вами знаємо.

— Та... мені здається, що найперше треба вибирати дівчину, котра любить тварин, а особливо котів. Є ж такі.

— Та є, звичайно.

— А потім розказати їй його історію.

— Думаете, повіритъ? В таке важко повірити.

— Спробуємо. Треба тільки її переконати.

— Якщо так, — повеселішала баба Росиха, — то в мене вже є на думці одна така дівчина. Так... Може й підійде. Отут недалеко є сільце невеличке... Там вона і живе. Чому я її згадала? А прибігла недавнечко. Кіт у неї занедував. Так вона христом-Богом просила, аби їй того кота вирятувати. Гроши пропонувала. А видно по ній, що ті гроші у неї останні. Бідна сама. Стояла тоді... слізози в очах, смутку стільки. Я ще тоді здивувалася, бо не завжди таке зустрінеш, щоб ото за котом так побиватися. Оця, мабуть, вийде. Треба вам до неї перейтися.

— А як я її знайду?

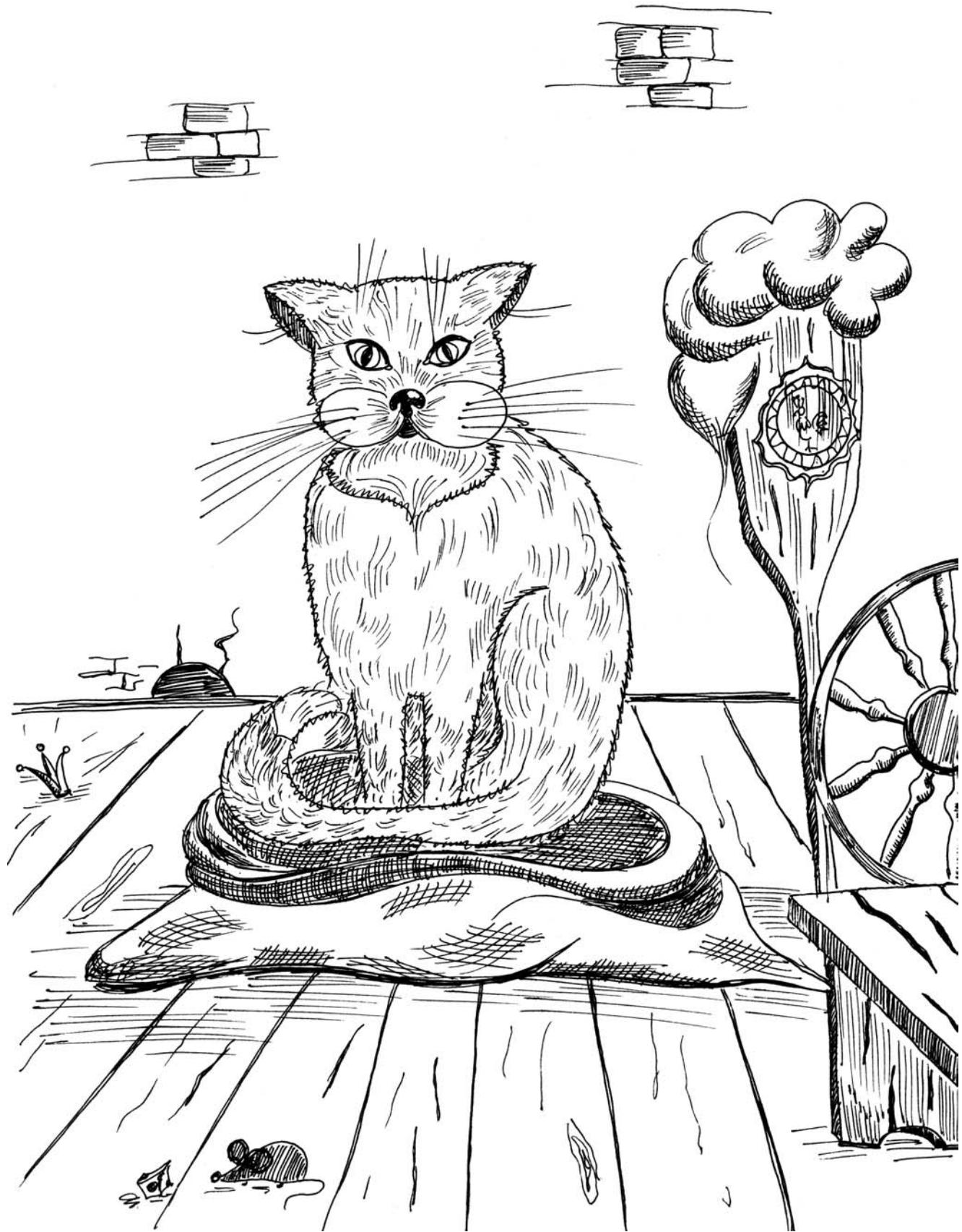
— Та її знайти дуже просто. Живе на краю села. Зовуть її Настя, а прозвище Котиха.

— А того її кота ви вирятували?

— Та вирятувала. І грошей з неї не взяла. Навіщо мені гроші? Але вразила вона мене до глибини душі. Така людина мусить мати добре серце.

— А звідки ви знаєте, що вона живе сама?

— Ну... найперше те, що я таки трохи ворожка. А друге те, що в таких випадках люди переді мною розкриваються й самі все про себе розказують. Ото вона й розказала.

— Якось мені ніяково бідну дівчину-сироту, котрій нікому й пораду дати, підбивати на таке.

— А хіба ж ми її на зле підбиваємо? Потім ще й подякує. Все добре. Ідіть до неї. Крашої нареченої і не знайти.

Пішла Стратониха, подякувавши. Пообіцяла на звороті ще зайти. Вийшла, а сніг білий, чистий, а зима ясна така та усміхнена. Сніг під сонцем виблискуює, шапки на деревах міняться. Ніби в казкове царство потрапила Марія.

— То ж і не диво, що тут живе баба Росиха, майже чаклунка, така собі помічниця і рятівниця простого люду. Живе та й не журиться, що не надбала статків за все своє життя, що самотня старість вже насідає їй на плечі. Живе і творить добро у тому казковому світі, в якому живуть цілком справжні люди зі своїми бідами та хворобами, зі своїми радощами та весіллями.

Дійшла Марія до того невеличкого сільця, про котре казала їй баба Росиха. І хату відразу побачила, на горбочку собі стояла, наче вийшла когось виглядати та й зупинилася, невеличка, ошатненька, засніжена. Чомусь здогадалася Марія, що саме тут живе та дівчина, що до неї саме йшла, та ще й не знала, як їй скаже про... ще й не встигла у когось запитати, аж тут сама дівчина вийшла з відром до криниці по воду. А за нею й кіт вибіг.

— Ти куди? — насварилася на нього. — Зараз мені до хати. Бачиш, як на дворі холодно?

— Няв!

— Ну біжи, тільки не надоговго. Сам знаєш, що хворів нещодавно. Я зараз прийду.

— Добридень, дівчино, — озвалася Марія біля воріт.

— Доброго здоров'я, — відповіла та й зашарілася. Мабуть тому, що сторонні почули, як вона зі своїм котом розмовляє.

— Чи не ти будеш Настя...

Та й запнулася, соромлячись сказати «Котиха».

— Так, так, я. Настю Котиху шукаєте? То це саме я і є.

Та й засміялася, приязно так, аж сніг довкола зяєнів, повеселішав.

— Ідіть до хати. А я зараз, води тільки наберу. Собаки не бійтесь, він не кусається. Це у нього ім'я таке — Кусай.

— Дзенькнула відром та й пішла до криниці.

Щойно Марія зайшла на подвір'я, як де не взявся півень та як закричить:

— Кукуріку! Кукуріку!

Та так голосно, так тривожно і несподівано, що аж Марія злякалася.

— А щоб тобі добре було, який ти голосний, — побажала молодиця півневі. На півнячий крик і пес Кусай вийшов з-за буди. Але тут вже і Настя з повним відром вернулася.

— У тебе тут сторожа така, що ого! Я аж злякалася.

— Це мій Горластик завжди кричить, як хтось чужий на подвір'я зайде. Ходімо до хати.

Світличка була невеличка, чепурненька. Образи в рушниках, кілька світлин, гірка подушок на постелі, стародавня кована скриня.

— Ти тут сама живеш? — спитала Марія.

— Чому сама? У мене живе ще їжак Колючка, черепаха Зіна, кіт Нявкун, а Горластика і Кусая ви вже бачили. Зіна на зиму у спрячку залягла, а Колючка не спить. А чого йому спати? Істи є що, в хаті тепло. Та ви сідайте, сідайте. Я зараз гарячого узвару принесу. Бачу, ви з дороги. Що не з наших, то це я відразу помітила. Я тутешніх всіх знаю.

— Так, я не з вашого села. Але сідай і ти, дівчино. Бо я не просто собі до тебе прийшла. Поговорити з тобою маю. Розмова дуже серйозна. Настуня заховала посмішку і присіла на край постелі.

— То кажіть. Тільки я не знаю, чим можу прислужитися вам, що так здалека добивалися до мене.

— То баба Росиха нарадила мені до тебе звернутися. І я бачу, правильно нарадила. Це можеш тільки ти. Розумієш, треба вирятувати з біди одного хлопця... тобто кота. Марія розгубилася, а в дівчини на уста знову випурхнула її чарівна посмішка.

— Так хлопця чи кота?

— Та розумієш...

І Марія, як уміла, помалу, добираючи слова, розказала незвичайну історію свого пожильця. Журилася тільки, щоб дівчина не прийняла її за хвору жінку, що верзе казна-що через свою хворість. Але дівчина дуже серйозно слухала Стратоніху, а вислухавши, сказала:

— Мушу подумати. Нема в мене ні батька, ні матері, нікому мені порадити, як я маю на світі жити, то мушу про все думати сама. Думати буду три дні і три ночі. А як надумаю, сама вас знайду, сама до вас прийду, необминувши і баби Росихи. А якщо не надумаю і не буде мене три дні і три ночі, що ж... не тримайте на мене образу, шукайте тоді іншу пару для вашого принца.

Вона так і сказала: «Для вашого принца». Це Марії сподобалося: «Не для кота», а «Для вашого принца».

На тому й попрощалися. Марія пішла собі, бо мала зайти ще до Росихи, як обіцяла. Їй треба було квапитися, щоб завидна дістатися додому.

Баба Росиха цікава була знати, чим закінчилися відвідини Насті Котихи. Вислухавши Марію, стара сказала:

— Я думаю, що все буде добре. Чомусь думаю, що дівчина погодиться.

— А поворожити вам би не хотілося? Ніколи до ворожок не ходила, а тут... знати кортить.

— Ні, ворожити не хочу. Ворожіння — це справа дуже небезпечна. Часом, не хотячи, можна зашкодити, на щось вплинути, добре чи зле.

— Але ж ви іноді ворожите?

— Так, але це йдеться в основному про те, чи любить, чи не любить. А тут справа занадто серйозна. Нехай дівчина сама вирішує свою долю. І не тільки свою.

— Ох, як би я хотіла вже знати, — зітхнула Стратоніха.

— Нічого, почекаємо. Три дні — не три роки.

Прийшовши додому, Марія побачила запитальний погляд зелених очей. Адже кіт, якщо й не знав, то здогадувався, що його господиня ходила, щоб клопотатися його справами. Марія не могла витримати того німого запитання і тихо сказала:

— Потерти, котику. Я теж мушу терпіти, бо ще до ладу також нічого не знаю. Тільки через три дні і три ночі будемо щось знати. А поки що доведеться почекати.

— Але чи є хоч якась маленька надія?

— Надія завжди мусить бути. Без надії ніяк не можна. То будемо надіятися, — зітхнув кіт.

— Мусимо надіятися, — тихо сказала Марія.

Через три дні і три ночі на порозі хатинки баби Росихи стала дівчина, не по літах серйозна і замислена.

— То що, Насте, — спітала стара. — Зважилася? По очах бачу, що зважилася.

— Кажуть же про вас, бабусю, що ви — ворожка, то мали б знати. Я саме у вас хотіла спитатися про свою долю.

— Ні, дочки, ворожити я тобі не буду. А свою долю сама знатимеш незабаром, якщо зважишся.

— Я зважилася, бабусю.

— То в добрий час. Думаю, що ти не пошкодуєш. Дівчина ти відважна. І розуму тобі не позичати. Але маєш знати ось що. Окрім того, що ти вирятуєш з біди принца, ти мусиш знищити страшне зло — триголового змія.

— Ой, лелечко! Як же ж я це можу зробити? Хіба ж я лицар який чи що? А до того ж, я так боюся всяких змій. Я зовсім приста дівчина. Я нічого такого не вмію. Я не можу ні з ким боротися. У мене немає ні сили, ні відваги.

— Даремно ти так кажеш. Ти ще сама себе достеменно не знаєш. Уже те, що ти погодилася на таке незвичайне заміжжя, свідчить про твою неабияку відвагу. Не кожна дівчина на таке зважиться. А про лицарство... це хибна думка, що лицарями бувають тільки чоловіки. Жінка інколи може бути дужча від будь-якого лицаря. Якщо не силою, то розумом. Правда, часто вона про те навіть не здогадується. А тепер про

страх. Будь-який страх доляє любов. Коли щиро полюбиш, то все на світі зумієш і навіть страх подолаєш.

— Не лякайте мене, бабусю. Я слабка дівчина. У мене від ваших слів аж волосся заворушилося.

— А це вже зовсім даремно. Власне, від тебе нічого особливого не треба. Коли вишиватимеш весільну хустку молодому, виший ще одну, для весільного старости. О, ти навіть не уявляєш собі, яку силу таїть така хустка. На ваше весілля обов'язково прийде злий чаклун — той, що перекидається на могутнього триголового змія. Буде оповіщення про ваше весілля, він почує і прийде. Твій наречений його знає. Нехай шепне тобі і покаже самими тільки очима, щоб той нічого не запідозрив. Тоді ти швиденько підбіжиш до чаклуна, накинеш йому хустку на шию і попросиш бути весільним старостою. Але це треба зробити дуже швидко і вправно, щоб він не отяминувся. І все. А далі побачиш, що буде.

— А той чаклун часом не оберне мене на змію, звірину чи якусь потвору?

— Ні, не оберне. Не встигне. А для більшої певності я дам тобі подолай-траву. Зашиєш ту траву в свій одяг. Та й молодому у який-небудь поясок заший та опережи його ним. І нічого не бійся. А тепер йди туди, де тебе чекають. Повір, дуже чекають. Дорога не близька та й не легка, та, якщо вже зважилася, то мусиш її здолати. Іди, донечко.

У Стратонишиній хаті вже третій день сидять у напрузі двоє: Марія і її кіт. Сидять мовчки, наче чогось чекають, до чогось дослухаються. І розмови між ними, як бувало, не точаться. А коли третій день вже хилився до вечора, Стратониха не витримала тієї гнітючої мовчанки і тихо сказала:

— Йшов би ти, котику, та трохи погуляв, доки хурделиця вляглася, бо на ніч, гляди, аби мороз часом не вдарив. Щось на те йдеться.

— Ні, господине. І гуляти мені щось не хочеться, і вдома чомусь не сидиться. Так чогось нудно, так чогось маркітно, ніби, людиною будучи, останнього карбованця загубив.

— Не сумуй, котику, бо і я нічим тебе розрадити не можу. Бо й мені якось так на душі коломитно, ніби у мене лихо яке. Та лиха, слава Богу, нема ніякого, то, дастъ Бог, смуток наш швидко минеться. То хурделиця нам смутку докидає, а сніговиця й тішиться собі з того. А ми у грубку сухих дровеца підкинемо — та й повеселішає в нашій хаті. Ось так. Марія підкинула у грубку дров. Вогонь загуготів, тепло так і запашіло, так і розіллялося по всій хаті.

— А чуй-но, — раптом притихла Стратониха. — Хтось наче йде до нас. О, чуєш? В сінях ноги оббиває від снігу. І хто б це міг бути у таку негоду?

А серце в Стратонихи так і зайшлося — чи то від радості, чи ще від чогось. Але Марія не встигла додумати, як відчинилися двері — і на порозі стала засніжена дівчина. Сніг обліпив її всю: і хустку, і кожушок, і чобітки. Могло видатися, що це сама сніговиця завітала до них в гості. Але то не була сніговиця, це була Настя. Марія ледве впізнала її. А як впізнала, то так і кинулася до дівчини.

— Настуню, чи це ж ти?

— Та ж я, не хто інший, — крізь холодний іній посміхнулася дівчина.

— Та як же ти в таку непогідь?

— А що робити? До весни далеко, до літа ще далі, то треба було йти. Я ж вам сказала, що, як надумаю, то прийду до вас через три дні і три ночі. От я і прийшла.

— Сідай ближче до вогню, грійся. То ти таки надумала?

— Надумала. Бо інакше б не прийшла. А ти, принце, — звернулася до кота, — чом такий ледачий? Це ти до мене мав би прийти просити моєї руки. Баба Росиха обіцяла надавати тобі стусанів, як до тебе добереться.

— Та я йому про тебе й не казала нічого. Не хотіла, щоб переживав, якщо не зладиться.

Кіт мовчав. Він не міг спромогтися хоч на якесь слово. Стратониха аж розсердилася на нього.

— Зараз же говори. Бо я не буду чекати баби Росихи, а сама поламаю на тобі свого останнього віника. Чого доброго, Настуня подумає, що я наверзла їй казна-чого, а ти й говорити незугарний.

— Та я... я дуже розгубився. Дівчина така гарна, що мені тричі ніяково, що я перед нею тільки жалюгідний кіт.

— Це твоя наречена, — тихо сказала Стратониха, і сама не дуже вірячи у те, що каже.

— Моя? Наречена? І вона погодилася вийти за мене? За кота?

— Не бачу я тут ніякого кота, а бачу високого, стрункого, ясноокого принца, а його кучеряве волосся спадає йому аж до плечей. І я згідна вийти за нього заміж.

— Таким би я і мав би бути, — тихо прошепtotів кіт. — Таким би я і був, якби не...

— Все. Годі про те, — рішуче сказала Настя. — Будемо думати про весілля.

Про весілля оповістили за два тижні. У призначений день до святочного палацу реєстрації весільних пар з'їжджалися молодята зі всього довкілля. Хто їхав машинами, хто у розкішних каретах під старовину, а наша пара їхала звичайними саньми, запряженими парою коней. У Стра-

тонихи на руках сидів кіт, оперезаний тоненьким блискучим пояском, в якому була зашита подолай-трава, та ще був перев'язаний вишитою шовком розкішною весільною хусткою. Кожну пару супроводжували родичі, друзі і просто гості. Але найцікавішою весільною парою, безумовно, були дівчина і кіт. В палаці було повно людей, які спеціально приїхали подивитися на те диво. Тільки про них і розмови було.

— Не може такого бути. Це якась брехня, якийсь черговий трюк, — ніяк не йняла віри пані у хутряному манто.

— Зараз побачите самі, — переконував чоловік, що люб'язно тримав пані під руку. Якась панна призирливо копилила губи:

— Пхе! Яке неподобство! Виходити за кота! Не чувано! Таке треба заборонити! Це просто образливо!

Хтось сміявся, хтось не вірив, хтось бився об заклад.

Настя стояла у весільному вбранні, гарна, як писанка, трохи розгублена, засоромлена, трохи зніяковіла від загальної уваги. До неї підійшов високий ставний парубок, прихилив перед нею голову і спитав:

— Чи це правда, красуне, що ти виходиш заміж за кота?

— Правда, — відповіла Настя.

— Дівчино, я не знаю, хто ти, якого ти роду. Може, ти бідна, може, ти сирота і в тебе немає посагу. То не біда. Якщо ти згідна, я з радістю візьму тебе за дружину, хоч сьогодні, хоч зараз, аби тільки на те була твоя згода. Ну це ж безглуздя якесь, щоб така красуня виходила за кота.

— Дякую тобі, парубче, за твоє добре серце. Щиро дякую тобі, що взяв би мене навіть без посагу. Але я не зміню свого слова і таки вийду заміж за свого принца, що зараз має подобу кота.

— Тебе, дівчино, обморочено. Або зілля тобі якесь давано. Бо по своїй добрій волі не може дівчина виходити за кота.

— Ні, хлопче, мене не обморочено. Я при повному розумі і здоровому глузді. Нехай тобі Бог пошле гарну пару за те, що ти так перейнявся долею бідної дівчини.

У натовпі людей стояв і злий чаклун. Щелепи йому судомило від люті. Він викрикував скрипучим голосом:

— Заборонити! Це неподобство! Це ображає людську гідність!

Він бачив, що його слова губляться у загальному гаморі, і підійшов до реєстратора.

— Що ви собі дозволяєте? — загукав чаклун. — Негайно зніміть з реєстрації цю пару. Як можна реєструвати дівчину з котом?

— Дозвольте, пане. Але ви покажіть мені такий закон, який забороняв би таку реєстрацію.

— У нас свобода. Хто з ким хоче, з тим і реєструється. От ви, пане, спокійно могли б оженитися, скажімо, на черепасі. А чого ж? Гарна була б пара.

Пролунав гучний регіт. Сміялися ті, що стояли поблизу. Ті, що стояли на відстані, не чули і перепитували:

- Що там таке?
- Що він сказав?
- Чого всі сміються?
- Ходімо ближче. Тут нічого не чути.

Стояв гармидер. Злий чаклун все ще намагався щось довести реєстратору, а той, як міг, відмахувався від нього.

- Пане, прошу відійти. Ви заваджуєте мені працювати.

Кіт в цей час був на руках у своєї нареченої. Він тихо шепнув їй:

- Оце він і є, мій тяжкий ворог, злий чаклун.
- Добре. Не дивися більше на нього. Зараз наша черга.
- Реєструється пара... дівчина Настя Котиха виходить заміж за кота.
- Га-га-га!
- Котиха виходить за кота!
- Оде так пара!
- Чи згідна ти, Насте, стати жінкою кота? Чи ніхто тебе не змушував до такого заміжжя?
- Я згідна. І ніхто мене не змушував.

— Ну, наскільки я розумію, у кота щось питати — справа даремна.

— Чому даремна? — сказав голосно кіт. — Я відповім. Я згідний взяти за жінку Настю. І ніхто до того мене не змушував.

Всі, хто був у залі, ошелешено мовчали. Стояла тиша. Якби раптом тут десь взялася б муха, то було б чути, як вона летить. Але була зима. Мух не було. Настя передала кота Стратонисі і підбігла до чаклуна. Він і не дивився на неї. Злими очима-свердлами він вп'явся в реєстратора.

— Я протестую! Я...

Саме в ту мить вишита весільна хустка оповила йому шию, і Настя скормовкою сказала:

— Ми вас просимо бути нашим весільним старостою.

Чаклуну забракло повітря. Він шарпнув весільну хустку, хотів її з себе скинути, але вона не скидалася, вона наче приросла до нього. Чаклун весь почорнів і розсипався попелом. Його спалила власна лютъ, заподіяна ним қривда і сила любові, що жила у вишивці весільної хустки. На підлозі від злого чаклуна, що був водночас і триголовим змієм, залишилася купка попелу і чиста, незаплямована весільна хустка. Раптом серед зимового білосніжжя спалахнула бліскавиця і вдарив грім. Настя на якусь мить заплющила очі. Лише на коротку мить. А коли вона їх відкрила, то побачила дві короновані особи — короля і королеву.

В їхніх обіймах був високий гарний юнак. Кучері йому сягали плечей,

а очі синіли кольором найяскінішого неба. Дівчина задивилася на хлопця, а потім, картаючи себе за ту миттєву слабкість, повернулася, очима шукаючи свого кота.

— Та он же він, — крізь сльози промовила Марія. — Хіба ж ти ще не здогадалася? Он він, твій принц, котрого ти звільнила від злих чар. Тут-таки стояла і посміхалася крізь сльози бабуся Росиха.

— Бачиш! А ти казала...

Настя стояла, розгублена і приголомщена. Юнак-красень вивільнився з палких обіймів своїх батьків і підійшов до дівчини.

— Настуню, зоре моя! Суджена моя! Отепер я по праву можу назвати тебе своєю дружиною.

Потім підійшов до Марії і поцілував її руку.

— Господине моя, як я вам вдячний.

— І тобі не соромно? Чому ти мене так називаєш? Яка я тобі господиня? Батьків посorомився б.

Підійшов і до баби Росихи.

— Можете мене тепер потягнути хоч прутом, хоч батогом.

— Бач який злопам'ятний! І не забув! Чекай, чекай, ось я розкажу твоїй матері. Дарма, що вона — королева.

Радості було так багато, що вона просто-таки не вмістилася в палаці і вихлюпнулася на вулицю, прихопивши з собою і реєстратора, і всіх, хто був у палаці. Прямо тут, на площі, починався весільний бенкет. Зима наче на часинку відступила. Сонце заливало всю площеу веселим сяйвом, на засніжених квітниках зацвіли пишні квіти.

— Ой, — зойкнула Настя.

— Це для тебе, — тихо сказав принц.

— Це для нас, — відгукнулася дівчина.

— Це добро святкує свою перемогу над злом, — докинула баба Росиха.

Довго тривав бенкет. Навіть старий дід Кіндрат з очима, повними сліз, випив за молодих.

Але пора було нарешті збиратися в дорогу. Та тут молода сказала, що вона без своїх пожильців нікуди не пойде.

— Я й так загаялася. Вони ж там зовсім самі.

— А з ким же ти живеш? — здивувалася королева. — Син сказав мені, що в тебе нікого нема, що ти — сирота.

— Він сказав правду, але не зовсім. У мене живе їжак Колючка, черепаха Зіна, півник Горластик, песик Кусай і кіт Нявкун.

Хтось засміявся і подумав чи сказав:

— Дивна вона якась. В таку хвилину говорити про якогось там півня, пса чи черепаху. Інші ж подумали — і, між іншим, правильно подумали:

- Яке в неї добре серце. У найрадіснішу хвилину в своєму житті вона не забула про своїх маленьких друзів.
- Заберемо ми твоїх улюблениців, — лагідно посміхнулася королева.
- А як же інакше? Не можемо ж ми і справді їх лишити.
- Молодий принц підійшов до тітки Марії і баби Росихи.
- Сідайте і ви з нами. Що вам тут самим? Будете жити в радості і в достатку. Ви стільки для нас зробили.
- Дякуємо тобі, сину, — аж просльозилася баба Росиха. — Нехай тобі з роси та з води. Але я можу жити тільки на своїй землі. Тут всяке зілля росте, тут живуть мої люди, котрим я допомагаю. Як вони будуть без мене чи я без них? Мушу бути тут. А вам щасливо.
- А ви, господине? — до Стратонихи.
- Казала вже: відвикай. Ніяка я тобі не господиня.
- Ну, добре, добре, тітонько Маріє. Невже і ви не поїдете з нами? Шануватимемо, як рідну. Ви ж тут зовсім самотня. Ще й я ось... поїду. А зимові вечори такі довгі. Я вже те знаю. Їдемо з нами. І Настуня буде рада. Вона любить вас.
- Таке придумав! А на кого ж я покину свою господарку, свій город, своє поле?
- Та якщо захочете всім тим клопотатися, то ми для вас все те заведемо. Чи ви думаете, що у нас нічого не росте і корови не мукають?
- Та звісно, що мукають, але не по-нашому.
- А по-моєму, корови скрізь мукають однаково: хоч у вас, хоч у нас.
- Е, це тобі так здається. Дякую, хлопче, але я не можу звідси нікуди їхати. Приросла я тут, як та деревина. Мені здається, що без мене на моїй землі і весна не настане. Це може й смішно, але так я вже зрослася з своєю землею, зі своїми людьми, що не приживуся я на іншому місці. А ви... приїжджайте до мене в гості. І онучат мені привозьте. А я їх молочком свіжим напою, як ото тебе напувала, бодай не згадувати.
- А чому ж не згадувати? Все пам'ятати треба: і добре, і зло. А молоко і справді смачне було. Якщо чесно, то й мені якось сумно їхати звідси. Такого я й сам не розумію. В моєму королівстві на мене чекає зовсім інше життя. А тут я зазнав митарств чимало, заледве не пропав. Але тут я зустрів і людську доброту. І як же гарно, що вона є на світі.
- Чи не я тобі казала, що кожна казка мусить мати щасливий кінець? Добре, що знайшовся він і для твоєї казки.

ЯК БІДНИЙ ІВАН БАГАТІТИ НЕ ХОТИВ

Жив та був собі один бідний чоловік. Іваном звали. Жив не сам. Мав жінку і п'ятеро дітей. Часом казав, жартуючи, своїм сусідам:

— І чого воно так? Коли робити, то нікому. Ми з Палажкою робимо. А коли їсти, то цілий стіл. А ложки торохтять так, що, либоно, на друге село чути.

— Не кажіть так, Іване, — посміхалися сусіди, — от підростуть трохи ваші діти — то вже будете мати робітних помічників. Вони й так у вас не ледачкують. Миколка он гуси пасе, Петрик вівці, Кирилко вже й корови жене.

— Так то все не своє, а людське, — зітхав Іван.

— То й що! Щось-таки зароблять: чи одежину якусь, чи харч. А там колись може й своєї худібки дочекається. Тяжко вам живеться. А що зробиш? Такий ваш талан. А де це ваша Настя? Щось я її не бачу.

— Е, то вже дівка. В сусідньому селі дитину бавить. У мене лише Ганя без роботи.

— Так вона ще зовсім маленька.

— То правда, ще мала. Ось трохи підросте — і для неї роботу знайдемо.

— Куди їй ще! Пошкодували б їх хоч трохи, Іване. То ж таки ваші діти.

— Звісно, що мої. А коли мої, то нехай і працюють, як я працював, з самого малечку. Не паненята. Біду знають. А воно й добре, що знають. Бо хто біди не знає, той і заробити незугарний. А тоді вже справжнє лихо.

Жаліли сусіди Івана. І працює чоловік, і не пияк чи марнотратник якийсь, а талану нема — ледве кінці з кінцями зводить. Та й то! Як там вже зводить?..

Був у того Івана товариш вірний, Федором звали. Вже такий добрий чоловік, що кращого й шукати годі — не знайдеш. Жив хоч і не дуже багато, але й не бідував. Ото прийде часом до Івана — то яких тільки лакотків дітям не нанесе. А часом і грішми поможе. Тоді Іван сердиться:

— Ти мені, Федоре, дітей не розпускай. Що потім з них виросте?

— Та ти, Іване, за дітей своїх не гризися. Ледачими вони не будуть, бо свій шматок хліба ще змалечку заробляють.

Та й зітхав нишком Федір, бо нічим не міг зарадити товаришевій убогості.

А той Федір та добрим мисливцем був. Слава про нього далеко розійшлася. І дійшла аж до царя. Почув цар про Федора та й звелів покликати його на полювання. Не хотів Федір їхати, і жінка плакала

та не пускала. А що зробиш? Треба їхати. Цар звелів. Жінка хліба спекла на дорогу, сала приготувала. Бо хто його знає, як там у царя Федора годуватимуть. Може бути й так, що, як кажуть, є що їсти, та нема де сісти.

Та й поїхав Федір. Довго про нього і чутки не було. Вже думали, що пропав десь бідачисько ні за цапову душу. Та Федір не пропав. Повернувся в своє село, та такий, що відразу й не впізнати. А що був уже одягнений та взутий — то люди з дива аж очі повитріщали. А Іван — так той Федору прямо сказав:

— Та тю на тебе! Що ото ти на себе натягнув? Та від тебе так і тхне царськими пундиками. А це, брате, нікуди не годиться. Та від тебе і твоя корова шаражатись буде. Та ще гляди, аби молока не зменшила. А про твою жінку вже й не кажу. Та де ж таке видано! А я вже було подумав, що цар тебе собі за зятя взяв, що тебе так довго не було.

— Та, чоловіче, опам'ятайся. Як це за зятя? Хіба ж я Мохамед якийсь, щоб другу жінку брати? Маю ж і жінку, і діти. Та, знаєш, цар і справді відпускати мене не хотів: побудь, мовляв, та й побудь. А в мене ж не орано та не сіяно. Тут я і змолився до царя:

— Помилуйте, — кажу, — вдома жінка і діти. І господарка без господаря занапаститься. Та де там цареві таке зрозуміти! Та він же й борони ніколи не бачив. Ледве я, чоловіче, у нього відпросився.

Та не розказав Федір Івану, бо нікому того не розказував, що трапилася з ним на тому полюванні пригода. Власне, не з ним, а з царевою дочкою. Ледве її на тому полюванні дикий звір не загриз. І навіщо ото панянок на полювання брати? Це справа чоловіча. Добре, що Федір саме нагодився та й вирятував царівну з халепи. Ото було! Федір з царем ледве не посварився за його ж дочку. Вичитував йому Федір, а цар нічого, мовчав, слухав. Обіцяв видати наказ, щоб жінок та дівчат на полювання не брати. Та що вже Федора хвалили! Що вже дякували! Йому аж ніяково було. Ледве не зробили його придворним мисливцем. На силу відпросився. А та царівна так і закохалася в Федора. Він чоловік видний був, ставний та дужий. Де там серед придворних знайдеш такого! Вони все якісь миршаві та хлюпаві були. Цар і каже:

— Бери мою дочку за жінку і півцарства на додачу. Ох, і заживемо з тобою! Дуже ти мені до душі прийшовся.

— Бійтесь Бога, — каже Федір, — я ж не султан турецький. І навіть не паша. Даруйте, але в мене є жінка, шлюбна, ми з нею в церкві вінчалися, перед Богом і людьми.

— Овва! — каже цар. — Ми для твоєї жінки когось іншого знайдемо.

— Для моєї Гальки? Та ви просто її не знаєте. Для неї що цар, що хлоп — однаково.

Потім за язик вкусився, що таке сказав, та вже було пізно. Цар почервонів, аж надувся.

— Як таке може бути, щоб однаково?

— А так, — каже Федір, бо відступати йому вже нікуди.

— А так, що потягне кописткою, не дивлячись на регалії, кожного, хто до неї з таким підійде.

— А я думав, що тільки моя така навіжена, — каже цар, — а жінки, видать, всі однакові.

— Ну, вашої жінки я не знаю, — каже Федір, — не мав такої честі. Але свою Гальку, щоб ви знали, я ні на яку другу не проміняю. Хоч і на царівну.

— Ну, як хочеш, — сказав цар. — Я для тебе хотів якнайкраще. Та й для себе також. Шкода, щоб ти, такий дужий і такий розумний десь там в глушині пропадав.

А Федір не був боягузом та й каже:

— А для мене, царю, господарювати на селі — це так, як ото вам на троні сидіти.

Цар розсердився.

— От дурний хлоп. Ото зрівняв. Та я за такі твої слова велів би різок тобі всипати. Та я того не зроблю, бо ти ж таки мою дочку від смерті врятував. І тепер сушу я свою царську голову: як мені тебе винагородити за такий твій подвиг.

— Та що там! Дурниці! — сказав Федір і, як видно, знову не догодив.

— Як? Царівна — дурниці? Ти, дурний хлопе, так і хочеш скуштувати царських різок.

Федір мовчав. Він не хотів нічого говорити. Хоча йому дуже кортіло спитати, чим царські різки відрізняються від звичайних. Та Федір боявся ще щось не те сказати і потрапити в халепу. Тому мовчав. А цар продовжував:

— То хіба от що: дам я тобі мішок золота та й відпущу з тим тебе додому.

Федір, як почув про дім, то й про золото забув. Але вчасно похопився, щоб царю подякувати.

— Дякую вам, царю. Та є у мене до вас прохання таке.

— Нарешті, — втішився цар, — проси. Що хочеш, все для тебе зроблю.

— Є у мене на селі мій добрий товариш, Іван. Працьовитий чоловік, та має п'ятеро дітей і ні клаптика поля. То так той Іван бідує, що страх.

Цар не витримав та й перебив Федора.

— Для чого ти мені всякі дурниці розказуєш? Навіщо мені знати, як там на селі бідує якийсь дурний Іван, що обсівся дітьми? Яке мені до нього діло?

— Так це ж мій товариш.

— Ну ѿ дурень, що з такими шарпаками водишся.

— Так я хотів просити...

А треба вам знати, що той цар дуже любив, щоб у нього про щось просили.

— А, просити. Так, так. Проси. Так що там твій Іван?

— Хотів просити, щоб твої, царю, слуги те золото Івану відвезли. І мені добре — приятелю допоміг, і Івану добре — заживе по-людськи, і тобі, царю, честь і слава, що про підданих своїх клопочешся.

— Це ѿ справді ти мудро кажеш. Але чому ти сам не хочеш відвезти золото своєму приятелю?

— Та що ви! Він від мене не візьме. Скаже, що йому не треба.

— А від мене візьме?

— Від царя мусить взяти. Тільки нехай царські слуги про мене нічого не згадують.

— Добре. Все зроблю, як ти просиш. Хоч і не розумію я вас, селюків. Ти просто так мішок золота приятелю віддаєш, а той, хоч бідний, не хоче те золото брати. Ні, моя царська голова такого втямити не може. Але я зроблю, як ти хочеш.

Наділив цар Федора всякими подарунками та відпустив додому. Кажуть, царівна так плакала, що аж лікаря до неї кликали, щоб її заспокоїти. Але то вже були клопоти царя та цариці. А Федір був щасливий, що нарешті додому повертається.

Повернувся. Ох, і влетіло йому від його Гальки. Спершу вона зраділа, розплакалася, а вже потім сказала Федору все, що вона думає про нього і про його царя. Ледве заспокоїв її Федір. А кописткою не дістав тільки тому, що пора вже було худобу порати.

А невдовзі після того, як повернувся Федір, приїхали якось в село царські слуги, розпитали, де живе бідний Іван, що має п'ятеро дітей, та ѿ передали йому мішок золота. Мовляв, від царя. Іван спершу злякався, що ѿ слова не міг вимовити, а вже потім почав розпитувати, що воно і до чого.

— Та це, певно, хтось щось наплутав, — намагався второпати Іван сам і пояснити тим людям, що ні з того ні з сього привезли йому цілий мішок золота.

— Та, люди добрі, я зроду-віку не мав такого багатства. Та ѿ навіщо воно мені?

— Це нас не обходить. Що нам велено, те ми і виконуємо. З царем будеш розбиратися.

— Нічого собі! З царем! Як високо до Бога, так простій людині далеко до царя.

Поїхали цареві слуги, а Іван мав тепер клопіт, що робити з мішком золота. Для простого чоловіка це був клопіт неабиякий. Коли діти полягали спати, став Іван радитися з своєю жінкою, що їм робити з несподіваним багатством. І де воно тільки взялося на їхню голову!

— Я б сказав так, — тихо промовив Іван до жінки, — золота ми зродувіку не мали. Та якось жили. Бідно, але гідно.

Палажка зітхнула.

— Та де вже там, старий, гідно! Он у Миколки вже чботи зовсім порвалися. А за що їх купити? Розуму не прикладу. У мене хустки путньої немає: соромно й до церкви піти. Та й у тебе штани, вибач мені, — саме гноття.

— Миколчині чботи... так, вже чисто порвалися. З ними вже нічого не зробиш. А до весни ще далеко. Піду до шевця та й попрошу, аби злішив які-небудь. А Миколка йому влітку гуси пастиме.

— Отак! Віддай хлопця в найми, наперед заплату взявши. То влітку вже хлопець нічого й не заробить.

— Зате босий не ходитиме. Не перебивай, стара, бо забуду, що мав сказати. Ага, за твою хустку. Послухай, а чи не можна її якось перефарбувати?

— Ще що видумай! Бідна моя голова! За шарпака заміж вийшла, дітей надбала, а тепер хоч у старці подавайся! Ще скажи, що ти без штанів ходитимеш, бо ті, що носиш, вже ніяк не полатаю, а як ще й поперу, то й зовсім розлізуться.

— Та цить, Палазю, не плач. Якось воно буде. Хустку і штани таки доведеться купити. У Федора в борг візьму. А зароблю — то й віддам.

— Ото господар, — не могла вгамуватися Палажка. — Дав йому Бог мішок золота, а він і тут не може собі ради дати.

— Не Бог дав, стара, а цар. Не треба плутати.

— То й що, що цар! Однак без Бога тут не обійшлося. Можна б таки хоч трошки того золота взяти та й хоч дітей одягнути.

— Ні, Палажко, доки я тут господар, те золото ми сховаемо, закопаємо чи що, та й буде воно лежати. Я його не заробив, отже, воно наче й не мое. Нехай лежить. А раптом колись ще гірші часи настануть.

— Та куди вже гірші! Шкода, що я не така, як Федорова Галька. Якби взяла до тебе копистку, то втікав би ти, чоловіче, через вікно — і про золото забув би.

Іван погладив жінку по голові, як дитину, і тихо сказав:

— Ти ж у мене, Палазю, розумниця. Як добре подумаєш, то зрозумієш, що я таки маю рацію.

— Маєш, маєш. Давай краще спати. Бо я таки натомилася за цілий день.

Та й поснули.

Встав Іван опівночі, закопав золото під грушевою, знак для себе зробив, аби знати, де воно закопане, та й далі ліг спати.

Довго сподівався Федір, що Іван нарешті-таки розбагатіє. Та, видать, даремно сподівався.

— Що ж той мудрагель з тим золотом зробив? — розмірковував Федір.

— І спитати ніяк. Напевно, заховав десь та й далі бідує. Ну, чекай, приятелю, я таки заставлю тебе розбагатіти.

Минав час. Вже й Іванові діти попідростали. Старший син Кирило вже й оженився, Настуня заміж вийшла. А що біdnі були, то поєдналися з такими ж зліднями, як самі, та й випадало молодим бідувати так, як їхні батьки бідували.

Якось прибився до Іванової хати захожий чоловік один. Старий, сивий, ледве на ногах стояв — чи то від немочі, чи здорожився так. Сів на лаві, патерицю в куток поставив.

— Давай, жінко, скорше чоловікові страви гарячої та ще що там маєш,

— Іван до жінки. Палажка зашарилася.

— Є борщ, але пісний, сам знаєш.

— То нічого, дитино, — сказав подорожній, — а ти той борщ щирістю своєю приправ та добрим словом помасти — то він і посмачнішає.

— Та щирості вистачить, та й слова доброго не шкода, але біdnість наша така велика, що, окрім того, у нас більше й нічого нема.

— Е, не кажіть так. Доброта людська — то найбільше багатство. От я вже стільки світа сходив, а таких добрих та щиріх людей, як ви, небагато зустрічав.

Поїв чоловік, подякував, господиню похвалив, на образи перехрестився та й почав у дорогу лагодитись. Тут Іван з жінкою в один голос:

— Куди ж ви, дідусю, проти ночі? Ніч — вона ніч. Надворі непогідь, собаки напасти можуть чи, крий Боже, вовки. У нас, хоч і тісненько, та зате тепло. Переночуйте вже, а завтра, поспідавши, підете собі помаленьку.

— Та я що? Я з радістю. Але боюся, аби не спізнилися.

— А куди ж вам так пильно треба? Спитав Іван у старого.

— Та я, дорогі мої, завтра маюстати перед судом. А з того суду я вже піду у в'язницю, і вже ніколи світа білого та прекрасного не побачу. Бо скільки мені вже того життя зсталося?

— А що ж таке трапилося? За що на вас напасть така? — питав Іван, а у Палажки вже й слози в очах.

— Та... бачу я, що ви люди добрі. Навіщо вам ще й мої клопоти?

— Та вже розкажіть, дідусю, коли ваша ласка.

— Заборгував я одному багатому чоловікові гроші, а віддати борг нічим. І відробити вже сил нема. От і...

Подружжя було в розпачі.

— А для чого ви, дідусю, боргів стільки понабирали, коли віддати нічим?

— Та від добра я їх не набирав, — зітхнув старий. — То жінка занедужала, а потім дитина. Самі розумієте. Тоді людина на все готова. Думав, якось відроблю. А хвороба і мене скрутила в баранячий ріг. От і мушу тепер на старші свої літа іти за грата.

Смуток запанував в Івановій хаті. А потім Іван і каже до своєї жінки:

— Бачиш, Палазю, яке в чоловіка горе? То як? Може...

Палажка відразу зрозуміла, що Іван має на увазі.

— То як скажеш, — покірно так промовила, а в очах слози стоять.

— Тільки в Петрика чоботи вже зовсім порвалися. Та й тобі годилося б якусь сорочку надбати, бо на Великдень і до церкви ні в чому буде піти.

— Е, стара, коли ще той Великден буде. До того часу ми щось придумаємо. А про Петрикові чоботи й журитися нічого. Незабаром весна, босий ходитиме. Отже, вирішили. Чи так, жінко?

— То й так, чоловіче. Ти у нас голова.

— То почекайте, діду. Бачите, яка у мене жінка погідлива. Спробуємо вам допомогти.

Та й вийшов з хати. Таки добре наморочився, доки те золото відкопав: земля замерзла. Але таки видобув та й приніс до хати.

— Ото вам, чоловіче добрий, мішок золота. Думаю, це вам допоможе від напасті позбавитися.

— А ви ж як? — запитав старий.

— А ми вік свій без золота прожили і, дась Бог, далі будемо жити. То лягайте спокійно спати, а завтра і в дорогу. Може когось з дядьків попрошу, щоб вас завезли, бо на своїх коней я ще не розжився.

Саме тієї ночі Іванові і Палажці Бог шосту дитину послав. Дівчинку. Під ранок господарі нарешті заснули. А коли Палажка прокинулася, то надворі вже був білий день. Прокинулася — і спершу нічого не могла втімити. Видалося їй, що вона начебто не в себе вдома, а в панських покоях, на м'яких пуховиках лежить. Дзигарі заморські час відбивають, скрізь позолота та порцеляна виблискуює. Коли чує Палажка, а у дворі справжній шарварок: коні іржуть, корови мукають, вівці бекають, свині рохкають, гуси гелгочуть, а горластий півень над усіма свій голос підносить. А Іван спить собі, хоч би йому що.

«Чи не занедужала я часом? — подумала Палажка. — Після пологів таке інколи буває.

Певно, що таки занедужала. Бо де ж таке може бути? А Іван спить собі».

— Іване, Іване, вставай, — заторсала чоловіка за плече. — Вставай, чоловіче, бо я, здається, занедужала.

— Ти що, Палазю? Не вигадуй. У нас нема грошей, щоб хворіти. То багаті можуть собі в таке бавитися.

Але тут і Іван став дослухатися до того, що робилося у дворі.

— Що це таке? — питав у жінки. І, остаточно прокинувшись, став і собі розглядатися по хаті.

— А ти теж бачиш і чуєш те, що й я? — питав Палажка. — Коні іржуть?

— Іржуть.

— Корови мукають?

— Мукають.

— Вівці бекають?

— Бекають.

— Свині рохкають?

— Рохкають.

— Гуси гелгочуть?

— Гелгочуть.

— Півень кукурікає?

— Кукурікає.

— То чого ж ти лежиш? Мерщій вставай та всьому лад давай. Нічого вилежуватися на пуховиках, як пан якийсь. Ти ж господар чи як?

— Почей, жінко. Ти ж казала, що хвора. Що в тебе болить?

— Та нічого в мене не болить. Ось не вигадуй. Ніколи хворіти тепер. Це я було подумала, що мені все це ввижається та вчувається. Але ж не може ввижатися та вчуватися обом відразу.

— Не може. Але що ж це таке? І де ми?

— Та, либонь, що вдома. Тільки чи це дім наш, чи не наш, щось не розберу.

— Діти встають — значить, наш. А зрештою, хто його знає. Піду, роздивлюся хату і двір. От і в чудеса після того не вір.

Вийшли вони у світлицю, а там дід на покуті сидить, в сиві вуса посміхається і в дорогу зовсім не збирається.

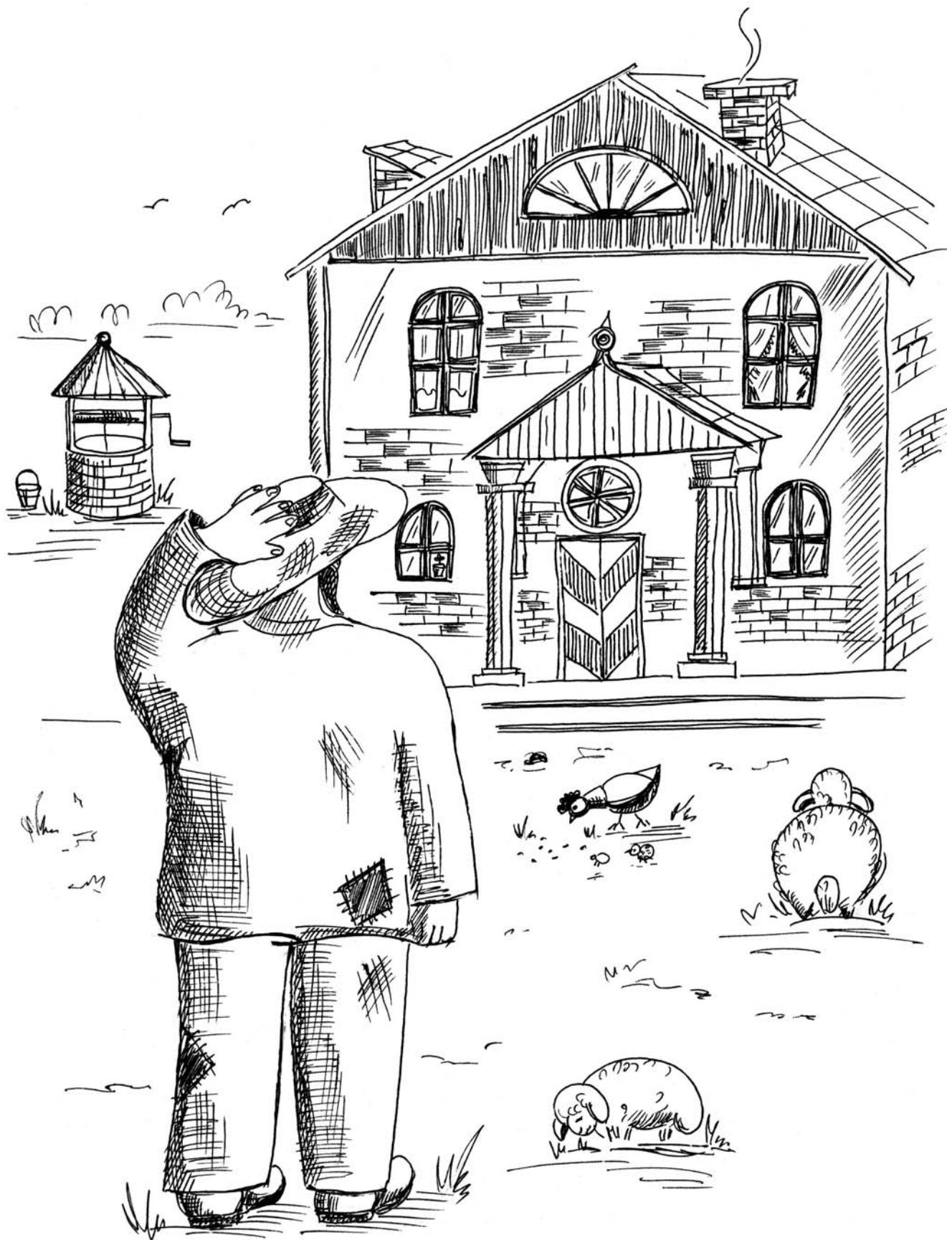
— Чи то ви, діду, чарівник, що зчинили отаку веремію?

— Та трохи щось вмію. Так собі, чарівник місцевого значення. Чарівникую для свого задоволення.

— То вам в'язниця не загрожує?

— Ні, Слава Богу.

— І ніколи не загрожувала?

— Ні, Богу дякувати. Надурив я вас трохи, діти мої. Вибачайте вже старому. Це я просто випробувати вас хотів, чи такі ви насправді, як мені про вас Федір натуркотів.

— То ви знаєте Федора? — Іван та Палажка в один голос.

— Та знаю, аякже. І він мене знає.

— Бач, а ніколи не говорив про таке.

— Бо я йому розказувати заборонив. То була наша з ним таємниця. А тепер попросив — то я й зробив, що міг. Ось ваше золото, — і старий махнув під стіл рукою. — Дякую вам, що не пошкодували його для мене. Це Федір для вас його придбав. Та тихцем і передав, щоб ніхто не знав. Все хотів, щоб ви розбагатіли. А ви того ніяк не хотіли. Тепер доведеться.

— Та вже чого там! Хто ж не хоче добре пожити? Та щоб діти були одягнені й ситі. Чого ти, жінко, розвісила вуха? Ти наші теревені не слухай. Корови дій та сніданок готуй. І не просто сніданок. Зробимо хрестини. Нам Бог послав шосту дитину. Галиною назвемо, в честь Федорової Гальки. А Федора за кума візьмемо. Пошли, жінко, когось за ним. Тільки скажи йому, хай відразу йде, бо потім і хату нашу не знайде.

Тут прибігла Настя з чоловіком і Кирило з жінкою. У них, виявляється, вдома також дива.

— Ой, аж крутиться голова, — сказала Палажка та й пішла до дитини.

Все село святкувало хрестини Іванової шостої дитини. Місця всім вистачило, бо ж будинок тепер у них був великий. Співали гості, грали музики. А Галька, розчулившись, що дівчинку на її честь назвали Галиною, подарувала їй перстень зі своєї руки.

— Сховай, — сказала Палажці, — виросте — віддасиш, пригодиться. Тільки щоб сказала, що це від мене.

Розійшлися гості. І знову почалася морока з золотом.

— А я вже думав, що його здихався, — сказав Іван.

Федір мусив розповісти, як і за що він його заробив. Тільки перед тим, як розповідати, велів всі копистки поховати, щоб Галька часом не дісталася. Але вона сьогодні була сумирна і сміялася разом з усіма.

— Так що можеш тепер, Іване, користуватися тим золотом, як своїм власним. Воно тобі дісталося від мене, так би мовити, з чистих рук, — посміхався Федір. — Я його чесно в царя заробив.

— Е, ні, — заперечив Іван. — Хіба що так... Давай розділимо його навпіл. Так і зробили. Та й зажили собі мирно і з Богом, і з людьми. Бідним допомагали, одні других не забували, старших шанували, у свята святкували, а у будні роботи не цурались. А знали б ви, який з Івана господар вийшов. А чого ж, напрацювався на людей, тепер можна й для себе. І діти ледачими не росли. Знали батьків шанувати та за господарку дбати.

З гарною казкою, як з добрим товаришем — і розлучатися не хочеться. Та скільки б клубочок не мотався, а скінчитися мусить. Отак і казка. Скільки б я її не казала, а мушу вже її закінчувати. Та ви не сумуйте, я ще придумаю, іншу, кращу, цікавішу. А як придумаю, то вам неодмінно розкажу.

ЗМІСТ

Замість приказки	3
Літаючий хлопчик	5
Історія одного кота	47
Як бідний Іван багатіти не хотів	68

Літературно-художнє видання

Тетяна ФРОЛОВА

КАЗКИ В КОШИКУ

Казки

Авторська редакція
Ілюстрації *Marii Vasilenko*

Підписано до друку 26.12.2006. Формат 60x84/8.
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура SchoolBook
Ум. друк. арк. 5,06. Обл.-вид. арк. 3,52. Ум. фарбовідб. 3,30
Вид. № 35. Наклад прим. Зам. №

Видавництво “Край” (Львівської обласної ради).
Редактор *Iрина Цельняк*
79008, Львів, Підвальна, 3.

Комп’ютерна верстка ПП “Фенікс-плюс”.
79012, Львів, Сахарова, 7.

Надруковано з готових діапозитивів
ТзОВ “Тріада”.